

Дагъустандин Дишегъли

Хизан патал журнал

№ 3 / 2025

Чехи Гъалибвили –
80 йис!

*Далу патан фронтдин
зарбачи*

Рубгъдиз уьтквембур

*Гаф гуьлледивай къатл
жедач*

Театр

*Тамаша
туькьурунин суьгьур
клан я аз!*

Меденият

Уьмуьр мани гваз

Каринэ Рамазанова

Чешмейрал хквен

«Женщина Дагестана»
на лезгинском языке
№ 3/2025

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан

Главный редактор

Х. А. Шамилова j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

С. Х. Булгаева sulgi65@mail.ru

Ответственный секретарь

Н. М. Керимова kerimk@mail.ru

Редактор русского выпуска

Г. Х. Асадулаева musaeva_gulnara@mail.ru

Редактор аварского выпуска

Б. Ш. Мухидинова bahu4y@mail.ru

Редактор даргинского выпуска

П. Г. Вагидова vagidova.2024@mail.ru

Редактор кумыкского выпуска

П. Х. Хайбуллаева bike-1970@mail.ru

Редактор лакского выпуска

А. Ю. Абдурахманова delia25@mail.ru

Редактор лезгинского выпуска

Н. Н. Ибрагимова shikhnabievai981@mail.ru

Редактор табасаранского выпуска

С. М. Исрафилова suvaynat@mail.ru

Корреспонденты:

А. Тажудинова

В. Ратенкова

Р. Бакидов

Заведующая редакцией

С. М. Гамзатова

Художественный редактор

Г. А. Курбан-Адамова guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.
j-dag@mail.ru; zhenshina_dag@e-dag.ru

Журнал отпечатан в типографии:
ГАОУ РД Издательский дом «Дагестан».

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт

журнала «Женщина Дагестана»:

женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 25.06.2025 г.

Формат бумаги 70 x 100 1/16.

Объем: 5,5 усл. печ. л.

Заказ № 0404. Тираж (3821) 470 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г.

Выходит на аварском, даргинском, кумыкском,

лакском, лезгинском, русском, табасаранском

языках один раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ

№ ТУ05-00429 выдано Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере связи, информаци-
онных технологий и массовых коммуникаций по
Республике Дагестан.

Арт-директор – М. Ю. Моллакаев (MagHazar)

Къилер

2. Агалкъундин сир
«Чеимейрал хъвен»
6. Чехи Гъалибвилин – 80 йис!
Далу патан фронтдин зарбачи
9. Уьмуьрдин агъвалатар
Чаз чун чизвач къван!
12. Агалкъун
Хъсан хиялривди яшамин хъун
16. Чехи Гъалибвилин 80 йисаз талукъ яз
Эхиримжи шагид
20. Меденият
*Медениятдин хиле кълдугъчияр
хуррамбур я*
24. Пешекар
«Чал квахъун вири миллет кьейидай я»
28. Шиниратдин югъ
Чехи шаир рикел хуьн
31. Литературадин чин
Ктабар эцигдай икаф
34. Руьгъдиз уьткъембур
Гаф гуьледивай къатI жедач
36. Чехи Гъалибвилин – 80 йис!
Ахвариз ухшар авай кланивал
40. Алай аямдин дишегъли
Бахтунин сир
44. Сурет
Инсанрин патахъай жавабдарвал
48. Театр
Тамаша тукълуьрунин суьгъур клан я азз!
52. Меденият
Уьмуьр мани гваз
54. SOS
Вучиз за зун кIвачерик веъенай?
- POST-scriptum**
557. Соотечественники
Дорогая Мария Петровна!
63. Медицина
*Шёпот боли и свет надежды: путь
доктора Амины Магомедовой*

На обложках:

I – Каринэ Рамазанова, дизайнер.

III–IV – Фото Инны Гаджиевой.

Алай вахтунда Махачкъалада ма-
шинар гьалзавай дишегълийрин къа-
дар саки итимрихъ галаз барабар я,
эгер гзафни туштла. Им шад жедай
кар я!

Чаз, Дагъустандин дишегълий-
риз, рулдихъ ацукъун – им виликди
финин мад са мумкинвал я. Идалай-
ни гъейри, са тлимил вахтунда вун
акъван крар ийиз агакъзава хьи. Ва-
вай гъамиша квалалахал алай гъуъл
инжикли тавуна жуван аял бахча-
диз, школадиз, университетдиз, гъар
жуьре кружокриз тухуз жезва. Ба-
зардал, туьквендал физ, дуст рушар
галаз тлебиатдал гъейранвал ийиз
экъечлиз, хуьре авай диде-бубадал
къил члугваз, мел-мехъерик ва маса
хийир-шийирдихъ агакъариз жезва.

Дишегълидиз йикъа акъван квала-
хар ава хьи, вич агакъарна кланзавай.
Гъавилай ам рулдихъ галайла, ада я
стхадивай, я бубадивай, я гъуьлуьвай,
я таксистдивай – махачкъаладин ка-
кахъай, тийижир куьчейрай вич са
гъиниз ятлани тухун тлалабдач. И кар-
ди итимарни йикъа-йикъа жезвай
куьлуь квалахрикай азадзава, къуй

абур секиндивиз чпин важиблу кра-
рал машгъул хъурай. Хъуьруьнрай
зи гъуьлуь лугъудайвал, итимриз
дишегълийрилай гъейри маса квла-
лахарни ава эхир.

Мадни, дишегълияр рекъе авай-
ла, итимрилай артух дикъетлу жеда,
гъавилай абур тахсир яз хъайи ава-
рийрин къадар са шумуд сеферда тли-
мил я.

Дишегълидин машин – им члехи
сумка тирдакай зун гъеле рахазвач.
Инай ваз герек затлар вири жагъида.

Гъелбетда, къве гаф талгъана жедач
чаз, дишегълийриз, чарасуз тир гъис-
сдикай – рулдихъ галайла, на лугъуди
вуна лув гузва. Са хъуьруьн къведай
ихтилат мад риклел хтана, лугъуда
хьи, дишегълийрин лувар атлайтла,
абуру куларал алаз лув гуда. Гъавилай,
гъуьрметлу итимар, машин винидихъ
лагъай кулунилай хъсан я эхир. Квез
амукъзавайди жуван уьмуьрдин юл-
дашдивиз машин къачун я.

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke.

Хамис Шамилова,
къилин редактор

Чешмейрал хквен

Махачкъалави Каринэ Рамазановади 2019-йисуз лезги гамунин нехишар алай булушка цванай. Гъа идалай вири башламиш хъана! И булушка гваз Каринэди парталрин дебяр къалурзавай гзаф мярекатра иштиракна, 2024-йисуз и булушка Москвада ВДНХ-да кыле фейи выставкада къалурнай. Са булушкадал кар куътягъ хъанач. Дизайнерди «Лезги гам» тIвар алай проект кардик кутуна – яни парталра лезги гамунин гъар жуъре лишанар, гиширар ишлемишиз гатIунна.

Ихъин проект кылииз акъудунихъ вуч мана аватIа, адан коллекцийра чуруяр квай векъи дагъвийрин фикир желбдай вуч аватIа ва Дагълух Ал-тайдай жагъай са ивирдихъ и карда вуч метлеб хъанатIа, гъадакай чи журналдин суалриз Каринэди жавабар гузва.

Будушка туш, халис мани я

– Сифте яз за жуван парталрин жуьреяр «Кавказдин деб» тIвар алай конкурса кьалурнай. За «Бадедин сандухдай» лагъана умуми тIвар ганвай, аялар патал туькIурнавай парталар кьалурнай, абурай милли лишанарни аквазвай, – лугъузва Каринэ Рамазановади. – Чна чи ательеда вири жуьрейрин парталар цвазвайди тиртIлани, зи фикир милли нехишри чпелди желб ийизвай. Са гIилера чаз Дагъустандин гьукуматдин хордин патай теклиф атана – а хордин иштиракчийр патал парталар арадиз гъана ва цвана кIанзавай. Алай вахтунда парталда милли лишанар хъуни мяггтел ийизвай кас авач, амма а чIавуз, 2008-йисуз, им вилив техвей кар тир. А чIавуз за абуроз милли лишанар квай парталар цванай. А чIавуз са гьихътин ятIлани лишанар квай парчаяр авайди тушир, чна гьар са нехиш гIили тамамарзавай. А нехишрай артистар Дагъустандай тирди чир жезвай. Гъа са чIавуз, абур этнографиядин музейдай катнавайбур хъизни аквазвачир. Зи фикирдай, лап хъсан парталар хъанвай.

– **Къала, чна гъа икI кхьинни ийин: «Будушка туш, халис мани я!»**

– Хъсан фикир я, зун рази я (хъуьреза).

– **ГъакI ятIлани, куь парталрин гилан асул мана – «Лезги гам» я.**

– Лап дуьз я. И кар зи фикирдиз хизанда авай са ядигарди гъайиди я. Зи гъуьлуьн диде Мегьарамдхуьруьн райондай я. Ада, чи сифте хайи рушаз, Фатимадиз, бахшна, гам храна. Ам заз гъамиша пара бегенмиш тир, адан нехиш гIина ишлемишдатIа, лугъуз фикир ийиз хъана. Эхирни за ам будушкадин дебда ишлемишна. 2019-йисуз за гъа и будушка гваз Санкт-Петербургда кIиле феи Neva Fashion Week выставкада иштирак авуна.

– **Заз ван хъайивал, а будушкади вири мяггтел авунай...**

– Будушкайрин дебра милли лишанар хъун адет тушир. Зи будушка масабуроз ухшар туширди аквазвай. Зун и идея вилик тухунин ва Москвадин дебрин гъафте патал тамам коллекция гъазурунин фикирдал атана. Амма пандемия лугъудай затI акъатна, чи фикирар вири какадарна, кIиле тухуз гъазур хъанвай мярекатар акъваз хъана. Амма инсанриз за са вуч ятIлани гъазурзавайди чизвай, завай жузаз хъана: «Каринэ, чаз чизва, вуна са вуч ятIлани гъазурзава, кьалура тIун». За жаваб гудай: «Са тIимил эхи ая!». Амма вахтар физвай, пандемия куьтягъ жезвачир, за яваш-яваш жува цванвай парталар, затIар жуван танишриз, танишрин танишриз ва гъа икI мадни – кьалуриз гатIунна. Эхирни заз чар атана: «Каринэ, салам алейкум, зун Москвадай я, заз куь шаларикай сад къачуз кIанзава». 2021-йисуз зун Ростовдин дебрин гъафтеда областдин вирида-лайни хъсан дизайнер яз машгьур

хъана – ана за «Чешмейрал хтун» тIвар ганвай коллекция къалурзавай. Коллекция виридаз, неинки са дагъустанвийриз, бегенмиш хъанай.

– *Куьн милли къетIенвилерал машгъул я, идан гъавурда чун акъуна. И вири крарихъ са гъихътин ятлани маса мурад, идея авайди яни?*

– Парталрал, шаларал ихътин нехишар атIунихъ авай мурад им я – гамар хурунин устадвал, пеше машгъур авун. Герек, и гуьзел сеняткарвал рикледай ракъур тийин.

– *Куь коллекцийра анжах дишегълийрин парталар авани? ТахъайтIла, векъи, чуруяр квай дагъвийр патални Куьне са вуч ятлани арадиз гъизвани?*

– За итимрин чими свитеррал, кIуькI галай чими жигетрал и не-

хишар атIузва. Мадни телефон, айпад твадай къаблухар и нехиш аваз гъазурнава.

Дагълух Алтайдай салам

– *Куьне маса халкъарин гамара авай милли нехиширикай менфят къачузвачни? ТахъайтIла куь фикир анжах жуван хайи лезги нехишири желбзавани?*

– Эзбер тежедай хътин къетIен нехишар вири миллетрихъ авайди я, ихътин девлетдикай менфят къачун тавуна акъвазиз жедани? Чна хор патал туькIуьрай булушкаяр рикел аламани? Абур патал чна аваррин «чибта» нехишдикай менфят къачурди тир. За жуван парталар патал

гъар миллетрин нехишрикай менфят къачузва. Месела, Балхаррин хъенчлин устадрин нехишрикай... Мадни, зи коллекцида «Пазырыкъдин халича» т1вар алай нехиш алай шал ава...

– *Ам гынай атай фикир я, ам вуч я?*

– А халича 1949-йисуз Алтайда Пазырыкъ к1унт1уникай жагъайди я. Исятда авай чичлин халичайрикай ам виридалайни къадимди я, ам чи эрадал къведалди 4 лагъай асирда хранвайди я. Чал ам муркларин есирда гъатайвиляй агакънавайди я. Исятда ам Эрмитаждин музейда хуъзва. За адан нехиш алаз шал тук1урнава. Ам муъштерийризни пара хуш хъанва. Адан рангар гъам ч1улав ч1арчлин, гъам расу дишегълийрин чинив къазва. Адахъ галаз ихътин са агъвалатни алакъалу я: музейдин искусствоведди чара уьлквейрай иниз атанвай к1ерет1диз «Пазырыкъдин халичадикай» суьгъбет ийидай ч1авуз, адан къилел гъа и шал алай. Мадни и музейдин къуллугъчийри «Кавказдин эфирар» т1вар алаз видеоирин проект туьк1урна, гъа и проект гъаз абур Кавказдин са шумуд чкада хъана, чкадин художникрихъ ва дизайнеррихъ галаз гуьруьшар къиле тухвана. Дагъустандиз атайла, захъ галаз таниш жез к1ан хъана. Лап гъа за к1валахзавай чкадилай абур эфирдиз экъеч1на ва Эрмитаждин подписчикриз закай ва зи проектрикай малуматар гана.

Им анжах сеняткарвал туш

– *Дагъустанда парталра милли лишанар тунин кардик сифте къил кутурди Куьн я лагъайт1а, дуьз жедани?*

– Эхъ лагъайт1а, закай наразибур акъван жада хъи (хъуьрезва). Амма за жув сифтебурукай сад тирди за инкар ийидач. За гамунин нехишар парталрал акъудиз гат1унайла, танишри, мукъвабуру заз лугъуз хъана: «Вуна

вуч ийизвайди я? Абур ни алуьк1да?». Амма зун жув дуьз рекъел алайдан ч1алахъ тир.

– *Будушкадал гамунин нехиш акъуддайла, Куьне адак дегишвилер кутазвани? Са кар ава – гам, алуьк1дай партал, гъиле авай чанта, сумка, телефондин къаб1ух – маса кар я эхир...*

– Гъелбетда, квел акъудзавайди ят1а, гъадалай аслу хъана, за нехишдик дегишвал кутазва. Амма ам гамунин нехиш тирди чир жадайвал ийизва!

– *Мадни, Куь руш Фатима, адалай, Куьне лагъайвал, вири башламишни хъанай, амни дизайнер хъана жеди?*

– Ваъ, ам психолог я. Амма муькуь руша зи гел къуна. Ада «Сумах принт» т1вар алай кархана ахъайна, ана чна неинки жув патал, гъак1ни маса дизайнера патал принтар – шикилар туьк1урзава.

– *Гъамиша гудай суал я: мукъвал вахтара вуч гъиле къун фикирда ава?*

– Зи фикирда шалар патал Дагъустандин вири халкъарин халичайрин нехишар туьк1урун ава. Иллаки дебдай акъатна квахъзавай гамарин нехишар. Мадни заз гамар хуруникай инсанриз ихтилатар ийиз, гамар хурунин сенят чкадиз хкиз к1анзава. Дуьз лагъайт1а, и кардиз «сеняткарвал» лугъун дуьз туш, им михъи искусство я! Дагъустандин гамарин чешнеяр вири дуьньядин музейра къалурзавайди я. Мегер ихътин сеняткарвал жедани? Гъелелиг за а каргъи жуьреда къиле тухудат1а, гъадакай фикирзава: лекцияр к1елдани, макъалаяр кхъидани, соцсетграиж ийидани... Къилинди инсанриз марагълу хъун ва кардикай хийир хъун я.

Руслан Бакидов

Далу патан фронтдин зарбачи

Дуьньядин винел виридалайни мусибатдинди хъайи Ватандин Чехи дяведикай ихтилат кватайла, чи рикIел сифте нубатда фронтрин женгера кьегъялвилер къалурай, хуруйрал орденарни медалар алаз хтай инсанар къведа. Гъа са вахтунда, Чехи Гъалибвал къачуник дяведин далу пата зегъмет Чугур агъзурралди инсанрини еке пай кутуна. Асул гъисабдай, дяведин йисара колхозра кIвалахзавайбур агъсакъалар, дишегълияр ва аялар тир. Абуру фронтдиз фенвай итимар эвеззавай.

И макъаладин игит дяведин далу патан фронтдин ветеран, мукъваравичин уьмуьрдин 99 лагъай гатфар къейд авур Ярагъмедова Авизар Жарулаевна я.

Чина берекатдин нур авай, сивел хъвер алай мегърибан дишегълиди чун хушвилелди къабулна. Яшлу дидедин биришар авай чинай чаз адан уьмуьрдин еришар, рикIин керчеквал аквазва. Гъакъикъатдани, яшлу кас алемдин куьтягъ тежер тарих, кIваллин-хуьруьн девлет я.

Гада Максима ва адан уьмуьрдин юлдаш Мазината вилик гъайи атирлу чай хъваз ва милли няметар дадмишиз, чна Авизар дидедихъ галаз адан уьмуьрдин ва зегъметдин рекъерикай, Ватандин Чехи дяведин иштиракчи хъайи уьмуьрдин юлдаш Ярагъмед Ярагъмедовакай, хизандикай ихтилатар авуна.

Малум хъайивал, Авизар Ярагъмедова 1926-йисуз Ивигрин хуьре дидедиз хъана.

– Дишегъли веледдин кIелун куьз я, адакай я хуьруьн советдин, я колхоздин гъаким жедач къван, мукъвал-мукъвал тикрардай заз дидедини бубади, – лугъузва А. Ярагъмедовади. – Къуд лагъай классдал къван за кIелна, мад кIелун давамардай мумкинвал хъанач.

Дяве башламиш хъайи вахт, дяведин четин йисарни яшлу дишегълидин рикIел хъсандиз алама. Ада лагъайвал, буба ва кьве имини фронтдиз фенай.

Дяведин йисара Ивигрин хуьре М. Горькийдин тIварунихъ галай

колхоз авай, майишатрин къадар 50-далай виниз тир. Колхоздин зегъметчияр магъсулдарвилел ва малдарвилел машгъул жезвай, гъакIни картуфар ва маса няметар гъасилзавай.

– Колхозчи амай дишегълийрихъ галаз зани тамамар тавур кIвалах амач лагъайтIани жеда: гвенар гена, векьер яна, мал-къарадихъ гелкътевна, – лугъузва Авизар Ярагъмедовади. – Тандал бегъем партал алачиз, руфун тухдалди фу авачиз, колхозчийри фронтдиз техил, як, гъери гун патал тIимил зегъметар Чугунач. Идалайни гъейри, нянрихъай кIвалахдилай кIвализ хтайла, фронтда авай чи аскерар патал йифиз чна гуьлуьтар, бегълеяр храдай. Садра яни, кьведра яни, зи рикIел хъсандиз аламач, чи колхоздиз И. В. Сталинан Чухсагъулдин чарарни хтанай. Колхоздин председателди гъа чарар кIелайла, колхозчийри кIвалахдин еришар мадни йигинардай, фронтдиз мадни гзаф затIар ракъурун патал чалишмишвалдай. Инсанрихъ гъахътин къаст, садвал авай.

Малум хъайивал, Авизар Жарулаевнади са шумудра хъуьтIуьн мекъериз таб гана, оборонадин сенгерар эцигунин, къаналар ягъунин кIвалахрани иштиракна.

Дяведин йисара далу пата гъакъисагъвилелди зегъмет Чугунай А. Ярагъмедовадиз ДАССР-дин Верховный Советдин ва армиядин командованидин патай грамотаярни гана.

Дяведин залан йисар алатна. 1950-йисуз кIвенкIвечи колхозчи Авизарани Агъа-Арагърин хуьрйяй

тир Ватандин Чехи дяведин ишти-
ракчи Ярагъмеда чпин риклер, сирер
сад авуна, хизан кутуна.

Авизар Жарулаевнади чаз вичин
уьмуьрдин юлдашдин женгинин
рекьерикайни куьруь ихтилат авуна,
чи вилик адан шикилар ва докумен-
тар эцигна.

Малум хъайивал, Ярагъмед Ярагъ-
медоваз Къасумхуьруьн РВК-ди
армиядин жергейриз 1941-йисан
15-июндиз эвер гана. Документри
шагъидвал ийизвайвал, Я. Ярагъме-
дова 20-мотострелковый полкунин,
105-пограничный отряддин, 55-пол-
кунин составра аваз женгера ишти-
ракна. Ам стрелковый отделенидин
командир, лишанчи (наводчик) тир.
Сержант Ярагъмедова Москвадин па-
тарив ва Ленинграддин терефрихъ
кыле фейи къати женгера ишти-
ракайди ва женгинин рекьерай ам Бер-
линдиз къван фейиди документрай
тестикъ жезва. Шагъадатнамайрай
малум жезвайвал, Ярагъмед Агъама-
лиевичахъ «Германиядин винел гъа-
либ хъунай» ва маса медалар авай. Я.
Ярагъмедов 1946-йисан 24-декабрдиз
Ватандиз хтана.

Авизар Жарулаевна ва Ярагъмед
Агъамалиевич арада гъурмет-хатур,
клянивал аваз тамам 36 йисуз санал
яшамиш хъана. Жуьреба-жуьре ида-
райра яргъал йисара намуслудаказ
кьвалах авур, идакай тамам 26 йисуз
райфинотделда инспекторвал авур
Ярагъмед Ярагъмедов 1986-йисуз
рагъметдиз фена.

Къиблепатан Дагъустанда чилер
зурзуникди 1966-йисуз Ивигрин ва
Агъа-Арагърин хуьрерин агъалияр,
гъабурукай яз Ярагъмедоврин хизан-
ни, Къасумхуьрел (Цийи хуьруьз)
куьч хъана, ина кьвал-югъ кутуна.

А. Ярагъмедовади сифтедай кол-
хозда, гуьгъуьнлай Къасумхуьрел
жуьреба-жуьре чкайра 50 йисалай
виниз зегъмет члугуна, вичи лугъуз-
вайвал, члехи хизандин къул хве-
на, веледриз са куьникайни дарвал
ганач, къуни-къуншийрихъ галаз
гъурметлудаказ уьмуьр тухвана.

Авизар дидеди 8 аял хана, сад рагъ-
метдиз фена, амай веледар уьмуьр-
дин шегъредал акъудна. Веледрихъ
чпин кьвал-югъ, хизанар хъанва.

Яргъал йисара шофервиле кьва-
лахзавай гада Максим хуьре, амай
веледар патарал яшамиш жезва.

– Зун зи гадайрилай, сусарилай,
рушарилай, хтулрилайни птулрилай
гзаф рази я, – давамарзава ихтилат
А. Ярагъмедовади. – Зи кефи абурукай
садани, садрани хайиди туш. Пата-
рал алай веледрини хтулри заз гъар
юкъуз телефондай зенгер ийида, зи
гуьгъуьл къачуда. Им зун патал бахт-
лувал я.

Ярагъмедоврин хизанда хъайи
вахтунда за къагъани хъи, Авизар
Жарулаевна вичин уьмуьрдилай,
къисметдилай рази я, ада заз нарази-
вилин са гафни лагъанач. Вич хътин
яшлу инсанрин гъакъиндай ийизвай
къайгъударвиляй ветеранди район-
дин гъакимрин кьвалахдилайни ра-
зивал къалурна.

Гъа са вахтунда, Донбассда кыле
физвай военный махсус серенжем
фад куьтягъ хъун, анин вири ишти-
ракчияр гъалибвал гваз кьвалериз
хтун А. Ярагъмедовадин мурад я.

– За и кар Аллагъдивай тлалабазава,
заз дяведа телеф жезвай жегъил ча-
нар гъайиф къевезва, – лугъузва Ави-
зар дидеди.

Чун шагъид хъайивал, веледри,
хтулри, птулри ва шулри Авизар
Жарулаевнадиз риклин шадвал, па-
кадин йикъахъ инанмишвал гузва.

Кьвалин берекаат тир Ярагъмедо-
ва Авизар Жарулаевнадиз 100 йисан
юбилей къейд ийидай югъни акун чи
мурад я.

Хазран Къасумов

Чаз чун чизвач къван!

Дуьз лагьайтла, зун гьа вири хьтин адетдин дишегьли я – латин члалал – «vulgaris». Игит туш, гьар са кардай анжах хьсанвал акваз алахъзава. Са кьвалахдив эгечлалди, адакай хата авач лагьана зун 100 процент инанмиш хьана кланда. Амма!

30 йис идалай вилик зи кьилел са агьвалат атана. Зун, уьмуьрдин важиблу месэла аваз, дагьлариз финиз мажбур хьанвай. Зи кьвалах няниз туьклевна ва за гьикл хьфидатла фикирзавай?

Маршруткаяр, автобусар амачир, таксиярни нянихъ физвачир. Физ гьазурбурун кьиметрив рахаз жезвачир. Вахтар четинбур тир, продуктар талонрай гузвай, мажибар зур йиса садра гузвай дуьшуьшарни авай. Са гафуналди, няниз шегьердиз хьфидай садни авачир. Са юлдаш къванни авачир, таксидин пул пайдай. Аялар за кьвале текдиз тунвай эхир, жув йиф жедалди кьвале жедайди фикирнавай. Зулун эхирар тир, мичли фад хьана. Чара хуьр, чара район. Заз ина чидай са касни авачир. Зи риклиз лап пис тир. Гьелбетда, хуьруьнбуру заз недайди, ксудай чка теклиф авуна. Амма, дидедин рикл аялрихъ, кьвалихъ галай. И кардикай чкадин райондин милициядин отделдизни хабар хьана.

Пакамахъ отделдин машин Махачкъаладиз физвайди ва чкадал къван чпи агакьар хьийидайди, лагьана. Маса чара авачир, экуьндалди акъвазун мажбур хьана.

Сятдин 4-даз зи патав УАЗ машин рактурна ва рекьай начальникни къве сотрудникни вахчуна. Зун шофердин патав вилик ацукьна, итимар кьулухъ.

Вадан зур, чун хуьрай экъечлна ва югъ ачух хьана. Ноябрдин варз тир, марфар авачиз кьурагъ тир. Вилер зулун иервилиз килигна тух жезвачир.

Машин кьекъуьнривай яваш-яваш рекье гьатнавай, чун вири киснавай. Зи риклиз пара шад тир, аялрин патав хьфизва эхир. Гила вири дуьз жеда. Садлагьана машин рекье инихъ- анихъ галчлур хьана, рекьин кьекъуьннин серин гвай чкадивай гуьзгуь хьиз цлалцлам хьанвай. Машин, игрушка хьиз, алай чкадила 180 градусдихъ элкъвена, кьулухъди хьфена, кьвала акьуна ва мад акъваз хъхьана. Вири кис хьана. Машин кьиб хьиз инихъ- анихъ юзазвай. Гьар сеферда агъуз фидайла, заз дередин кланяй гьвечли клам аквазвай. Кичлевилай, лупадай хьиз, заз кламун гьвечли къванер ва цин лепеяр аквазвай. Заз зун лепедавай хьиз авай.

«Им вуч я? За жува-жуваз суал гана. – Им эхир яни?! Амма икл хьун лазим туш, – кичл кваз дагьардиз килигна лагьана за. Заз икл хьун лазим туш – зи аялар тек я. Абур зун галачиз яшамиш жедач. Гьвечлиди астмадик начагъ я, члехиди гьеле вич аял я. Абурухъ касни авач, – лагьана за дагьардихъ элкъвена, адал чан алайди хьиз. Зун вич етим я, итим амач, къари авач, абур низ герек я? Икл хьун лазим туш. Зи кьилел ихьтин дуьшуьш атун лазим туш. Зун аялри гуьзетзава. Абуруз вуж ава, тикрарзавай за. А вахтунда чун пуд авай : зун, дагьар ва зи фикирар. Чаз садани манийвалзавачир. Таниш тушир ванци зун зал хкана ва машин худда гьат хьувуна. Садлагьана заз патав гвай шофер акуна, ада машин кьулухъди гьал хьийизвай ва чун дуьз рекьел эхкъечл хьувуна. Машинда авайбур вири кис хьанвай. Са куьруь вахтундила чун Губдендал агакьна, Къарабудахкент галай патахъ элкъвена. Садлагьана машиндай сада гьарайна – инсан?! Гьа и вахтунда виридал чан хтана, рахаз ван къачуна, гьава гун патал машиндай экъечлна.

Тайин хьайивал, УАЗ-дин кьулухъ кьиле, лугьун чна кузда, шегьердин СИЗО-диз хутахзавай тахсиркар авай. Адаз рекьин кьерехда регьят-ханадиз физ клан хьуни чун вири уя-харна.

«Са Декьикьа». Са декьикьада хьайи и агьвалатди чун вири кисарнавай. Хьанвай кар чна садани веревирд ийизвачир, гьич са шеъни тахьай хьиз тухузвай. Зун виридалайни кичледи я, – лагьана за жува-жувакди. Вири секин тир, амма за аялрихъ галаз къакъатуникай фикирзавай. Дишегьли я эхир, гьавилий кичлени хьана. Зун клвалин вилик машиндай авуддайла шоферди заз икл лагьана: Ваз чухсагьул, вун виклегьди я!» Зун гьавурда акьунач ада вучиз икл лагьанайтла, кисна клвализ гьахъ хьувуна.

Зун и шофер Мегьамедахъ галаз гуьгьуьнлай, клвалахдин рекьий са шумудра гьалтнай. Гьар сеферда за ам кьужахламишдай, жув кьутармишай касдин гардан къадай. Кьакьан буй авай, хьсан кьилихрин итимди и кар хушвилелди къабулдай.

За гьар сеферда инсанрин гафари-кай фикирдай, ятлани мад сеферда акурла – мад кьужахламишдай ам. А вахтунда хьайи кичлевал яргьал йисара зи рикляй акьатдач.

Адалай кьулухъ 30 йис алатнава. Шофер Мегьамед фадлай шофер туш, уьмуьрдин четин рекьер акуна, адакай халис итим хьанва. Гьа хуьре, гьа районада заз мукьва юлдашар арадал атанва. Чна дуствилин алакьаяр хуьзва, мугьмандиз физва, клвалахдин рекьий мукьвал-мукьвал гьаниз физва. Ана зун гуьрчег Заирадихъ галаз таниш хьана. Чун мукьбувай таниш хьана, чун кьведни сад хьтинбур тир. Са сеферда ам рекье хуьтаз къе-цел экъечлайла, адан итим атанвай, заз акурди «Зи» Мегьамед тир. За ам кьужахламишна ва хабар кьуна: «Вуна ина вучзавайди я? «Ингье паб хутахиз атанвайди я» – лагьана ада, Заира кьалурна.

Абур сад-садахъ галаз кьазвай. Завай эхиз хьанач. За лагьана: «Заира,

ваз чизвани ви итим заз гьикл чир хьанайтла?» За галай-галайвал вири ахъайна. «Гьелбетда, – адан риклел аламач жеди зак акатай кичл, амма ахьтин клвалах зи уьмуьрда хьайиди тушир», – акьалтларна за ихтилат.

И арада Мегьамеда зи гьил кьуна: «Вун гьалатл я, адалай кичле хьайи югъ зи уьмуьрда садрани хьанач. Гьа чахъ галаз санал алайбурунни. Дугьриданни агьадай кар тушир, чун дагьардин винел машиндай экъечл тежез авай, алапатдин кар тир чун кьутармиш хьун. Завай жув кьаз хьана, акьулдалди фикир ийиз алакьна. Вун акурла, гьамиша гьа кар риклел хкведа ва кьужахламишиз клан жеда – чал чан алама. Вун гзаф виклегъ кас я».

Ада ахъаяйвал, гьа юкьуз адаз вичин аялрикай рикл секинзавачир са дишегьли шегьердиз хутахун тлалабнай. Дуьшуьш атайла, адаз гьикл хьанай хьи, за кичлевал винел акьудна гьараяр ийидади хьиз. Амма зун гьич са ванни акъат тийиз, юзун тавуна, килигиз ацукьнавай. Дуьаяр ийида-ни, тлалабдани? Аялар галай дидедин тлалабун Аллагьдиз ван кьвен-фикирнай ада гьа вахтунда. Мегьамеда машиндин руль ахъайнач, машин кьулухъди гун хьувуна кланзавай вахт кьуна. Инсандин гьавурда акьа-дай, акьуллу, чина хъвер авай адан юлдаш Заиради дикъетдивди чахъ яб акалзавай. «Эгер а вахтунда вун галачиртла», – лугьузвай ада, «Эгер рулдихъ вун галачиртла» – лугьузвай за. Чун кьведни гьа юкьуз кьвед лагьай сеферда дуьньядиз атана.

Чир хьайивал, зун виклегьди я кьван, чи кичлевал чна рикле туна кланзавач, лагьана кланзава.

Ингье 30 йис алатайла, жуваз жув виклегьди тирди чир хьана. Анжах уьмуьрда зун гьа вири дишегьли-яр хьтин адетдин дишегьли я, латин члалал – «vulgaris».

Раисат Хайбулаева

Ажай
Чеэрчиева

Хъсан хиялривди яшамиш хъун

Ажай Чеэрчиевадихъ галаз чи интервью Махачкъаладин юкъвал алай адан ачух офисда кыле фена. Ам «Буржар квачихъай галуддай агенстводин» юристрин компанидин регъбер, РФ-дин ва ДР-дин коррупцидиз акси Комитетдин Праводин отделдин инспектор я. Чи гуьруьшда ада неинки вичин квалахдикай, гъакни вичин уьмуьрдикай ихтилатна.

Къве йисан вилик квалахиз башламишай, са акъван члехиди тушир, ю касдикай ибарат коллективди Ажай Израиловнадиз пара гуьрметзава. Адак гъар са куьни квалахдай гъевес кутазва – гъам вичин пешеди, гъамни вичин рикл алай веледиз тербия гуни. Вичин зайиф аял ада 6 йис я текдиз члехи ийиз.

Ажай – гуьрчег, иердиз ва къадаивал алукиз чидай жегъил дишегъли я. Адан ачух чин, клуфални хъвер акурла, ада салам гайила, адан кылив атанвай муштерияр чпин дерди туьклуьдайдахъ, кар хъсандиз кылле фидайдахъ инанмиш жезва. Бес Ажай, вичел ацалтай вири четинвилеризни килиг тавуна, кыл тик къуна, шад хиялривди яшамиш жезва эхир!

Вичин квалахдикай ада, вичин рикл алай маса краикай хъиз, лап хушвилелди суьгъбетзава. Мадни адаз вичин гъвечли ватан пара кланда. Адан ери-бине Гуниб райондин Ругуджа хуьрйя я. Им ада вичиз

уьмуьрда къуват гузвай, хъсан адетар хуьзвай, вичи тлебиатдин гуьрчегвилел гъейранвалзавай чка яз гысабзава. Жегъил дишегълиди вич ина хъуналди лап дамахзава ва къвезмай несилдал гъа ихътин гыссер агакъарунин чалишмишвалзава.

Ажай Чеэрчиева Махачкъалада члехи хизанда дидедиз хъана. Буба –архитектор, диде алишверишдал машгъул кас. Ажай хизанда члехи руш тир, адахъ мад 2 вахни 2 стха авай. Гъвечли члавалай вичин хиве жавабдарвал авайвиляй, Ажай акбулдин, кваллин-къан жигъетдай фад члехи хъана. Эвелдай за дидедиз куьмекар гузвай, гила за уьмуьрдин четин шартлара гъатнавай чара инсанриз куьмекзава, – лугъзва ада вичи. Лугъун хьи, Ажай Чеэрчиевади гъиле кьур крар вири судди муштеридин итиж хвена, адан хийирдихъ агална.

Школа ада Кизилюртда акъалтларна, иниз адан диде-буба куьч хъанвай, гъа ина руша спортдин рекъяйни агалкбунар къазанмишна. Гъеле

аялмаз Ажаякай каратэдай Дагъустандин призер хъанай. Каратэдилай гъейри ам Базарганован школада гимнастикадални машгъул тир. Рушан 14 йис хъайила, адан хизан Махачкъаладиз хтана. Теологиядин ва вирихалкъарин рафтарвилерин колледж акъалтларайдалай гуьгъуьниз, Ажай Праводин академиядик экечна; юристдин диплом къачур руш гъуьлуьз фена ва адахъ галаз Москвада яшамиш жез хъана. Ина жегъил хизандиз лап четин хъанай. Ажая пуд чкада квалахзавай, гъа ина – Москвада – ада квалахдин рекъай виликди фин къетна. Ада юристар гъазурзавай курсара тарсар гузвай, юристрин агенствода квалахзавай, гъатта салонар ва чехи бутикар ахъайдайла абуруз юристрин меслятар гузвай. Ихтилатчидин гафарай, ам «Снежная королева» туьквенрин рекламадин чин» конкурсда гъалиб хъанай, амма нетижада ада вичин разивал ганабир. Вучиз лагъайтла, рушаз им вичин дишегъли-юрист пешедив къадай кар яз ақуначир.

– Москвада заз гзаф затлар чир хъана, зун гъатта парталрин дизайнерни хъана. За квенвай перемар «Гранд Плазада» къалурнай. Идалайни гъейри, за абур Москвадин лап хъсан туьквенриз маса гузвай. Заз пара бегенмиш тир – ятлани заз чизвай, им зи кар туш! Зун юрист я эхир! За жуван пешедай квалахда, – ахъайзава Ажай Чеэрчиевади.

– Заз хъайи велед-руш са шумуд четин диагноз авайди хъана, исятда ихътинбуруз «къетлен аял» лугъуьзва, гуьгъуьнлай гъуьлуьхъ галаз чара хъана. Чун гилани сад садахъ галаз рахазва, чара хъун зи меслят тир. Зун Дагъустандиз хтана. Къе заз уьмуьрда къуват гузвайди зи руш я. Ада заз гыхътин четинвилер ацалтайтлани абур муьтлуьгъардай къуват гузва.

Ажаяз неинки машин гъализ, гъаклни байкдал алаз дагъларин рекъер муьтлуьгъариз пара клан я. Ам Махачкъаладай Тлярата райондиз физва, ина дагъустандин байкерар клватл жезва. Мадни адаз балкландал алаз чамарар ягъиз кланда. Ихътин ял ягъуни адаз квалахдин рекъе къуват гузва.

Ажай Израиловнади пуд йисан къене юридический агенствода квалахдайла гъуьгъуьниз, ам хсуси кардал элячдай меслятдал атана. Алай вахтунда ада пуд агенство Россияда ва садни Дербентда ахъайнава. Адан гафарай, квалахиз башламишай къве йисан къене адаз хейлин муьштерияр хъанва. Чехи пай гзаф аялар авай дидеяр я, ибурукайни парабур чпи текдиз аялар хуьзвайбур я. Мадни уьмуьрда четин гълариз вири аватзава эхир, гъатта акъулла, савадлу инсанарни кредитар къачудай йикъал къевезва, буржара гъатзава, гъавилай муьштерияр гъар жуьре яшарин ва пешейрин иесияр жезва.

Ажай Чеэрчиевади чи республикадин агъалийри буржар клвачихъай галуддай Закон лап хушвилелди къабулнавайдакай ва адал гзафбур амал ийизвайдакай лугъуьзва. Вучиз лагъайтла, дуланажагъ гуьнгуьна хтун патал маса чара амуькзавач.

– Куьн хъиз и кардал машгъулбур пара авани? Яни, квез конкурентар гзаф авани?

– Конкуренция а жуьрединди хъана кланда хъи, герек муьштеридивай вичивай хкъагъиз жен ни адан дело тухудатла. Амма чина акл туш, юрист вич муьштеридин гуьгъуьна ава, чпи жагъурзава низ куьмек гудатла. Са бязибур чпин патав атурай лугъуз закон тирвал ваъ, гъакл алакъ тийидай крар хиве къазва, ахпа абур къилиз акъудиз жезвач.

Са бязи дуьшуьшар ава хъи, гъиле къунвай кар са шумуд йисан къе-

не давам жезва, яни вири и вахтунда суддин процесс физва лугъуз тапарарзава. Гъакъикъатда гъич са кваллахни ийизвач, им муъштеридиз адан дело лап четинди я лугъуз тестикъарун паталди ийизвай кар жезва. Мадни абуру буржар алай касдивай вичин квалер хуъз жедайди лугъузва. Амма закондалди адавай анжах са квал вичин квачихъ таз жеда, и жигъетдай ипотекадай къачунвайдини. Эгер адахъ къвед, пуд квалер аваз хъайитла, гъукуматди буржарай квал вахчун мумкин кар я.

– *Буржар квачихъай галудиз куь патав гзафни-гзаф вужар къвезва?*

– Къенин йикъан муъштери – им 30-40 йисан яшда авай кас я, ам гъукуматдин квалахал хъунни мумкин я, хсуси кардал машгъул хъунни. Хизан авани, авачни къайгъу авач. Иник вири акатзава.

– *Вучиз абуру клевера гъатзава?*

– Гзафбуру кредитар къадайла, чпивай вахт-вахтунда пул вахкуз жеда лагъана фикирзава. Амма са сеферда вахтунда вахкуз тахъайла, винел процент къвезва, къулухъди члугунвай мадни четин жезва. Бурж хъунивай адан нервный система къайдадикай хкатзава, ам фикиррик актзава. Амукъзавайди, закондал асаслу яз, квачихъай бурж галудун я, яни банкротство авун.

– *Пул вахкуз тежезвай кас гъихътинди яз гъисабзава?*

– Законда лагъанвайвал, эгер банкунив вацра вахкана кланзавай пулунин къадар яшамиш хъун патал республикада тестикъарнавай къадардилай гзаф яз хъайитла, ихътин кас бурж квачихъай галудунин программадик акатзава. Эгер тапан справкаяр гваз банкротстводив эгечлайтла, хъсан жедач, мумкин я уголовный делони къарагъарун.

– *Вуч авун герек туш буржлу касди?*

– Жув тахсиркар яз амукъ тавун патахъай тапан банкротство авун герек туш. Гена ихътин крар чахъ авач. Чаз гзафни-гзаф муъштеридин квал хуънин дуъшуъшар жезва. Ина кар алайди ам гъавурда тун я, вуч чалай алакьда, вуч алакьдач.

– *Судди квачихъай бурж галуд тийидай дуъшуъшар авани?*

– Эхъ. Эгер адаз члехи мажиб къвез хъайитла ва я ам яшамиш жезвай къайдадив гекъигайла адан буржунин къадар тлимил яз хъайитла, судди ам бурж вахкуниз мажбурда. Мисал яз адаз къве квалер, багъа машин ава, идав гекъигайла, адан буржунин къадар тлимил я.

– *Квез жележегдин гъихътин планар ава?*

– Зи планрик мукъвал девирда жувакай мировой судья хъун ва квалахдин рекъай виликди фин ква.

Дагъустандин дишегълийрихъ заз сагъламвал, бахт ва квалера берекач хъана кланзава ва герек атайтла, зун гъамиша квез куъмек гуз гъазур я. Садрани сефилвал авуна кландач, шад хиялривди яшамиш хъана кланда! Хъайи четинвилер, бедбахтвилер вири къулухъ туна, жуван мурад-дихъди фена кланда!

Виолетта Ратенкова

Дагъустандин дишегъли

Нажмудин ШИХНАБИЕВ

Эхиримжи шагъид

Гъикая

Автобусдай эвичлай Имирали военкоматдин дарамат галай патахъ фена. Гъар йисуз, майдин и юкъуз адани, райондин вири ветеранри хъиз, Гъалибвилин сувар къейдзавай. Ингъе, гилани ам, хурудал женгерин орденар ва медалар алкълурна, гъиле авай аса чиле акълуриз-акълуриз, гъалтай танишрин салам къаз, военкоматдихъ физва.

– Къвердавай чи фронтовикрин жерге къери жезва, – хияларзавай фидай рекъе Имиралиди: – Низ чида, и сувар зун патални эхиримжиди туштла?! Жибинда дарман авачиз кълалай экъечл жезмач, эхиримжи къве йисуз хирени гезелекзава.

Военкоматдин гъаятда ветеренар саки вири кълал хъанвай. Гъелбетда, Имиралидиз абур хъсандиз чидайбур я. Салам гана, гъар садаз гъил къаз сувар тебрикна. И арада ракларай гъаятдиз военком Идрис ва адан гуьгъуьналлаз хурудал са медаль алай туькме итим экъечлна.

«Къез виридаз Гъалибвилин югъ мубаракрай, кълуй квехъ чандин сагъвал, бахтлувал ва ислягъ уьмуьр хъурай», – лагъана Идриса вичин патав гвай итим къалурна. – Ингъе, куь жергедиз мад са ветеран хтанва, таниш хъухъюлдаш Алхасов. Гилалди и касдин документар къайдада гъатнавачир, гила, ингъе медални ганва...

Имиралдиз и кас са гъина ятлани акур хъиз жезва, амма саклани риклел хкъезвач. Иллаки кълвенклер алай хътин экъис хъанвай вилер ва мукал хътин нер таниш я эхир!

«Цийи ветеран» Имиралидин патавни атана. Ада виридаз хъиз, Имиралидал вичин гъил яргъи авуна, Тлагъирбег лагъана, танишвал гана. Бирдан Имиралидин мефтледа клашуни клавузар ягъай хътин ван гъатна: «Бег... бег...бег!» сив ахъа хъана амукъна Имиралидин... «Бег... бег... Тлагъирбег!» Са сеферда мад гъа икл хъайиди тир, а вахтунда Имирали декъена клам-шам къакъатнай. Амма ам мус, гъина, гъикл хъайи кар тир? Агъан...

Рикл буш хъайи Имирали вич вичелай фена, чилел ярх хъана. Вири,

къалабулукъ акатна, Имиралидал кълал хъана. Ам тадиз скамейкадал хъажна, телефондай «тади куьмекдиз» эверна. Са бубат регъят хъайи Имирали райбольницадиз тухвана. Вич вичелай физ, терхеба рахаз, пуд юкъуз Имиралидиз лап тади гана... Амма, духтурри лагъайвал, и сефердани ажал адан къвалалай алатна фена.

...Лацу жив авай лацу чуьл, лацу саврух... Лацу халат алаз, Имирали гъа вич хътин аскерарни галаз живедал къатканва. Абуру Украинадин чуьлда са хуьруьн рагъаклидай пата сенгерар къунва. Мад къезва хашар алай члулав танкар. Абуруз Имирали ва амай советрин аскерар клур гана анихъ, Москвадихъ гадариз кланзава. Шумуд хуьруьн, шумуд шегъердин патарив гъа икл тлем акакъ тийиз, чибуру сенгерар къунай, амма вучиз къулукъди члугъазватла?..

– Бронебойными по танкам! Отрезать пехоту! – командирдин векъи ва эмир ийидай сесини мад женгиниз эверзава.

Женг къати жезва. Имиралидиз вичи ягъай гуьлле танкунихъ галукъайди акъазва, адан патав гвай Сашади, гъили гум акъатзавай танк къалуриз, шадвалзава: – Молодец, Имир! Бей их, гадов!» Гъа и легъзеда, къилел ажалди лув гузвайди хъиз, гъинихъай атанатлани чир тахъана, члулав гуьлледи Сашадин уьмуьр къатлна. Имира Сашадилай къисас гъа и женгина вахчуна: Сашадин пулеметдай ада немсериз а саягъда цлай гана хъи, женг куьтягъ хъайила, пулеметдин ифенвай лувледидай плагъпрудик цлай куьтаз жедай. Шумуд фашист ярх хъанайтла Имиралиди къатланач, адаз анжах гъар са сеферда «За Родину!», «За Сталина!», «За Сашку!» гъарагъайла, душмандин лешер чилел ярх жезвайди акъазвай...

Къати женг, немсери къулукъ члугуналди, нянихъ куьтягъ хъана. Окопра авайбур цлийиз атай аскерри дегисарна. Имирали, Дубов лугъудай гъа вич хътин жегъил гадани галаз, вилик юкъуз илифай кълализ хъфена.

И нянихъ столдихъ мад пуд кас га-
лай. Ибур немсери кукларай къунши
батальондин аскерар тир.

– Имир, – лагъана квалин иеси
Прасковья Михайловнади, – ингъе
мад са дагъустанви, вични лезги...

Гьелбетда, Имиралидиз гзаф шад
хъана, ам гьасятда столдихъ фена.
Пагъ, гьикъван савух, риклиз къайи
инсан тушни им! Вилер экъисай, нер
мукал хътин, гъил кланз-такланз ву-
гай, сарарикай «Пагъирбег» лагъана,
вичин чкадал ахцукъай и кас Имира-
лидиз гьасятда къана. Гъич са ихти-
лат къванни тийиз, къванцин къуза
хъиз ацукънавай Пагъирбег.

«Яъ, – фикризавай Имиралиди, –
ихътин лезги жедани, я рахазвач, я
бегъем вичин ери-бине гузвач. За зун
гъинай я, вуз я лугъун, ида чуьнуъ-
хин?... Зазни шаклу яз килигзава. На
лугъуди, зун гьалтунал им пашман
хъанва».

Хуьрек-затл тлуьна, вири ксана.
Имиралиди саклани ахвариз физвачир,
муькуь квалеле къекъевезвай квалин
иесиарни секин хъана, юлдашри-
ни хух ийиз башламишна, анжах са
гъихътин ятлани чинебан гьиссери
ахвар къурвахарна. Адан риклел мад
хайи хуьр, квал-югъ хтана. Диде
Алимата тланурдиз фу ягъиз аквазва,
вичин суса, Иманата, квалаклар къаз
куьмекзава. Туьна тухзавайтлани,
и арада тланурдай акъуднавай куда-
ва къувуннавай, вичикай хуьруьн ни
къевезвай фахъ Имиралидин вил хъа-
на. Дидедин гъилин фу!..

Бирдан, ксанвайбурукай сад, Па-
гъирбег, вичин автоматни къачуна,
квалеле авайбур ахварай ават тийи-
дайвал, лап кац хъиз, мукъаятдиз
квалей экъечна.

Имиралидиз и кар хуш хъанач.
Шаклу хъанвай амни къежел экъеч-
на. Пагъирбег, къапу ачухна, куьчедиз
физвай. Бейхабар – «Гъиниз физва?»
– суалди ам, кичле хъайи чакъал хъиз,
къудухъ гадарна. Адаз Имиралиди а-
куна.

– Вуч клевиз гъарайзава вуна, ва-
танэгъли? – нарази яз жаваб гана ада.
– Заз къецихъай са ван хъанвай. Ина

кас авай хътинди я. Ша и цуриз кили-
гин кван...

Имиралидив яракъ гвачир. Ятлани,
спичкадин къал куьклубна, ам цуриз
гъахъна. Гуьгъуьналлай Пагъирбега
адан килиз къундах чуькъвена, рак
акъална...

Низ чиде, Имиралидин гьал мекъи
хъуьтлуьн йифиз гьикл жедайтла, эгер
адан юлдаш Дубов къецихъ экъеч-
навачиртла. Цурдин ванжелди фейи
адаз мичли цура къилий иви физвай
Имиралиди жагъана. Квалеле авай-
бур гьасятда вири квалечел акъалтна.
Прасковья Михайловнади хер чуьх-
вена, йод яна, агъдин пекиналди
кутлунна. Пагъирбег катайди вири-
даз тайин хъана...

Архайиндиз къатканвайлани,
Имиралидин риклел герен-герен Па-
гъирбег къведай «Эгер садра къванни
зал ам гьалт хъувунайтла, за адан суд
аквадай, – хиялдай ада. – Ватандин
тварцлихъай, женгера телеф хъайи-
бурун, етимар хъайи аялрин, жегъил
гъуьлерал вил алай сусарин, балаяр
къақъатнавай дидеярин тварцли-
хъай хайн за гуьллеламишдай...»

Имиралиди хуьруьз хтана. Гзафбу-
рун квалериз дяведай извещенияр
хтанвай, ятлани абуру Имиралидедай
чпин рухваяр, гъуьлер, стхаяр а-
куначни лугъуз, хабарар къазвай. Умуд я
ман, умуд. Виридалай эхирдай ре-
кьидайди умуд я лугъуда.

Имиралиди акурбур акуна, такур-
бур акунач лугъуз, суьгъбетардай. Лап
эхиримжи йикъаралди ада суьруьй-
рин сагъибвална. Вичин женгинин
дустар гьалтайла, рикл аладардай,
алатай вахтар риклел хкидай.

Амма ингъе, адаз виридалай ба-
гъа суварин юкъуз ик! больницадиз
аватна. Гъикл? Вучиз? Агъан! «Цийи
ветеран» Пагъирбег акуна...». Бел-
ки, им а алчах Пагъирбег туш жеди?
Дуьньяда инсанар сад садал къведа
эхир, тварарни мумкин я сад хъун.
Садра больницадай экъечлин, хаба-
рар къуна, чирда за ам...»

И арада медсестра атана: – Имира-
ли халу, къежел са итим акъвазнава,

вич ви женгинин дуст ялда. Вуна ам къабулдани?

– Я чан руш, женгинин дуст къабул тийидай ихтияр авани аз?! Ша лагъ кван, ам мумкин я Фарман хъун, – жаваб гана Имиралиди.

Ракларай хурудал тек медаль алай, вилер экъис хъанвай ва нер мукал хътин ацлай якларин итим гъахъна. Гъасятда раklar къеняй агална. Имиралидиз мад гъуэлягъ акур къван таклан хъана. Шаксуз им Имиралидин душман, фронтда квахъай хаин Тагъирбег тир.

– Заз чизва, ваз зун акун хуш туширди, – аста ванцелди башламишна Тагъирбега.

– Амма вуна аз яб це. Хъайи кIвалар хъана алатна, девир гъахътинди тир, чи тахсир авач. Низ чидай крар икI элкъведайди... Вуна залай гъил къачу...

Имиралидин кыл элкъвена. Шумуд йисар алатна, амма душман квахънавачир. Адай гъарай акъатна: «Зи вилерикай квахъ, алчах! Ваз а медаль ни гана, гъи къегъалвилерай гана? Залай гуьгъуьниз вуна мад шумудал ви алчах гъил хкажна? Ватандиз четин вядеда вуна ам хуэзвайбур яна... ви чка чирда за ваз... зун къарагъда... – Имиралидиз мад пис хъана. Палатадиз гъахъай медсестради атайди анай акъудна.

Имиралиди мад терхеба рахана: «Къурумсах, алчах, зи кайи лекъерал къел алахиз атанва... Прасковья... Дубов... Квез ван къвезвани?.. Завай къисас вахчуз хъанач. И алчах чилел къекъвезма!..»

Медсестради и ихтилатрикай ва адан патав атай ветерандикай духтурриз лагъана, абуруни мад адан патав маса кас ахъагъун къадагъа авуна.

Гъелбетда, и кардикай къурху хъанвай Тагъирбегаз йифен ахвар, йикъан къарай амачир. Ада вичин хаинвилдин шагъидар амач лугъуз фикирзавай. Икъван чIавалди кисна ина-ана кыл хвейи Тагъирбег гила вичин ата-бубайрин макандиз

хтанвай. Ингъе, чирхчирвилелди ва гъилин захиавлин куьмекдалди ада чарар-цIарар, медални туькIуьрна. Ветеранрин жергедизни гъахъайла, рекъел вичи «къейи» Имиралиди акъатна. Ида, мумкин я, беябурун, ахпа низ чиди, суд-дуванни ийидачтIа...

Пакад юкъуз Тагъирбег мад больницадиз фена. Амма ам къабулнач. Тагъирбег гъавурда гъатна. Гила мад къулухъди хъфена жадач, ам даklarдихъ фена. Даklarни ачух тир, палатада Имиралиди текдиз къатканвай. Тагъирбег даklarдай палатадиз гъахъна.

– Вун зи чан къачуз атанвани? Алат тIун вун залай, кицIин хва! – экъуьгъна Имиралиди.

– Эгер вун икI рахаз хъайитIа, чанни за ви къачуда, за ваз инсанвилелди лугъузва, рикIелай алуда вири.

– Вуна Ватан гъикI маса ганатIа?

– Эхъ, вун гъикI зи ажалдикай хкатнатIа...

– Ваъ, за ви суд аквада, за вав жаваб гуз тада, хаин...

– Эгер вун инлай къарагъайтIа, тушни?

– Вуна аз къурхуярни гузвани, къурумсах?! – Имиралидиз тумбочкадал алай истикандал ам ягъиз кIан жада.

– Эй, бейниван, – гъиле авай истикан къакъудна Тагъирбега, – за ваз садра лагъанай: зун Бег я, Бег. Вун хътин хперивай зал гъил хкажиз жадач. Ви са кIвач суруз аватнава, за ваз муькуь кIвачни вегъиз куьмек гуда. Закай партизан хъайиди ваз чидач!

– Ву.уч? Партизан?.. – Имиралиди мад рикI къада. Адаз дарман хъваз кIан жада, амма Тагъирбега дарманар тумбочкадила чилел чукIурда.

– Квахъ... квахъ... яд...яд... – суза ийизва ванни квахънавай Имиралиди.

– Яд ваз гуз гъайиф я, агъу гудай ваз, амма ви кIвалах гъакIани чранва, – агалт жезвай Имиралидиз килigna, Тагъирбег даklarдай куьчедиз экъечIна.

Залина
Сулейманова

Медениятдин хиле кѳуллугъчияр хуррамбур я

Четин яни медениятдин хиле кѳвалахун? Им гъар йикъан сувар яни, тахъайтла, залан зегъмет? Меденият вилик финикай, и кѳурулушдин адетрикай, вичин тежрибадин рекъикай чаз Кѳумтуркѳала райондин медениятдин управленидин режбер яз кѳвалахзавай ва гзаф къадар машгъур манияр кхъенвай Залина Мегъамедовна Сулеймановади ихтилатна.

Залина Сулейманова халкъдин къатариз Дагъустандин ва Россиядин пара манидарри тамамарзавай манийрин автор яз чизва ва рикел алама. А чавара адал вичин бубадин фамилия алайди тир – Бадрутдинова.

Ам Махачкѳала шегъерда дидедиз хъайиди я, ина ада 5- нумрадин лицей акъалтларна ва ДГУ-дин актервилин устадвал чирдай факультетдик клелиз экечна. Яру диплом гваз вуз акъалтларна, ада вичин зегъметдин рехъ Дагъустандин госфилармонияда башламишна. Гуьгъуьнлай ам радиодин ва телевиденидин гунугар кѳиле тухудайди хъана. Гъа ина ам манияр теснифдайди яз машгъур хъана: адан манияр Кристинади, Тельмана, Ренат Каримова, Адалят Шукюрова, Марина Алиевади, Абдул Мурадова, Нуриана Калаевади ва гъатта Филипп Киркорова тамамарзавай.

– Зун патал уьмуьрда виридалайни кѳилинди мани я! Манияр за лап гъвечли чѳавадай теснифзавайди я, амма манияр теснифзавайди яз зун анжах зи 15 йис тамам хъайидадай кѳулхъ машгъур хъана. Квел зун машгъул хъайитлани, мани за са декъикадани рикелай алудзавач. Са

чѳавуз гъатта жува абур тамамарни ийизвай.

Амма вахт агакбайла, за, гъуьлуьз фена, сегъне туна, хизан хкъгъна. Гъакл ятлани, мани-макъам, жуван яратмишунар за гъиледай вегъенач.

Ина мягътел жедай са карни авач, зун мани-макъам авай хизандай я эхир. Зи диде Дагъустандин лайихлу артистка, кѳумукърин машгъур манидар ва чѳагъанчи Асият Жамалудинова я эхир. Макъамрал рикл хъуни заз пеше хкъгъиз чирна, ам заз зи уьмуьрдин кѳилин пеше ийиз туна.

– *Куьн Кѳумтуркѳала райондин медениятдин управленидин кѳиле хъайидалай гуьгъуьниз, квевай гъихътин месѳаяр гъялиз хъана?*

– Гъелбетда, четинвилер кѳамай къван хъана! Зегъметдин гъар са хилехъ вичин къетленвилер ава эхир. Амма чи хиле, гъа вири хилера хъиз, чпин пешедин устларар тир, чпихъ зегъметдин тежриба авай, гъар са патхъай чпик умуд кутаз жедай ксари кѳвалахзава. Виридалайни чѳехи месѳа алай девирда ам я хъи, хуьруьн чкада пешекарар бес жезвач, хуьре жегъилар амач. Мад са месѳа адакай ибарат я хъи, рикл аладардай медени мярекатар кѳиле тухудай идарай-

рихъ, маканрихъ бес къадар пуддин ва тадаракрин жигъетдай такъатар авач. Клубар авай дараматар зур асирдин вилик эцигнавайбур я. Бязи клубра къайдадик кумачир аппаратура ава, ктабханайра бес къадар ктабар авач...

Амма эхиримжи йисара, киле Зарема Бутаева авай Дагъустандин медениятдин министерствонин къайгъударвилик кваз чна милли медениятдиз талукъ рик! аладардай ва агъалийриз ял ядай мумкинвал гузвай мярекатар киле тухуз-ва. Клубрин тадаракрин жигъетдай крар са къадар виликди фенва. Чахъ ван артухардай аппаратура, музыкадин алатар: синтезатор, аккордеон, микшердай пулт, пандура, далдам, къумуцлар, микрофонар хъанва.

«Меденият» проектдин майданра аваз 2024-йисуз Къумтуркъала районда Учкент ва Шамхалянгиюрт хуьрера медениятдин квалер цийи киледай чинал хканва.

Медениятдин къуллугъчийр руьгъдай аватдайбурукай туш. Кар бажармишун абурун пешедин къетленвал я эхир!

Къумтуркъала райондин медениятдин маканра гъеле йисан киледай гатунна Ватан хуьдайбурун Йисаз бахшнавай мярекатар киле физва.

Чна жуьреба-жуьре акцияр, флешмобар, шикилрин ва ктабрин выставкаяр, литературадинни музыкадин нянияр, элкъвей столар тешкилзава; чи къуллугъчийри жуьреба-жуьре суварриз бахшна республикадин майданра аваз киле физвай мярекатра ашкъидалди иштираквал ийизва.

Чна райондин агъалийри лайихлувилелди ял ягъун, рик! аладарун патал лазим шартлар тешкилзава, эстетикадин тербия гудай, халкъдин милли адетар хуьдай, халкъарин, несидрин арада дуствал мягъкем ийидай жуьреба-жуьре серенжемар киле тухузва.

Халкъдин арада пайда жезвай медени гуьгьуьллу дестейриз мярекатар киле тухуз куьмек гузва.

Райондин центрадал члехи этноцентр кардик ква, ана куьгьне къаб-къажах, яшайишда виликрай герек жезвай затлар, милли парталар, гьаклни чкадал квалахзавай ракъун устлардин, Р. Агьмедован, гъиликай хкатай имаратар къалурзава. Гьаклни ина Россиядин халкъарин адетрин ва медениятдин Центради – «Зи халкъ» тлвар алай конкурсдин тешкилатчиди – милли медениятдин суварар, ватанпересвилин манийрин, шииррин конкурсар киле тухузва.

УКМП-дин къуллугъчийри «Меденият» тлвар алай милли проектдин, «Яратмишдайбур» тлвар алай федеральный проектдин майданра аваз, муниципалитетдин жегьилар «Пушкинская карта» программадал желб авунва.

Жегьилрин арада киле тухудай сиясатдин программадик кваз, «Кьумтуркъала район» МР-да образованидин идарайра байгьушчиви-

лин ва терроризмдин вилик пад къадай серенжемар киле тухванва.

Мукъвал-мукъвал СВО-да иштирак ийизвайбуруз талукъарнавай мярекатар киле тухузва. Цинин йисуз киле фидай вири серенжемар, мярекатар, Члехи Гъалибвилин 80 йисан юбилей фикирда къуна, Ватан хуьдайбурун Йисан лишандик кваз киле фида.

– *Куьне и хиле зегьмет члугваз-вайбуруз, Куь квалахдин юлдашириз гьихътин алхишар ийидай?*

– Вири къуллугъчийриз, и хиле гзаф йисара зегьмет члугур ветеранриз заз лугьуз кланзава: квехъ виридахъ сагъламвал, яшайишдин мублагъвал, цийи мурадар вилик эцигна, чи райондин хъсан адетар къведай несилрал агакъарун патал абур килиз акъуддай къуватар хуьрай!

Виолетта Ратенкова

Заира
Алиева

«Чал квахьун вири миллет кьейидай я»

Алиева Заира аял члавалай муаллимрин юкьва хьайиди я. Диде Агвалидин юкьван мектебда сифтегъан классрин завуч тир, буба а мектедин завхоз. Гьакъни адан члехи-бубани, бадени, халуярни, халаярни вири муаллимар тир. Вуч аламат жедай кар я кьван, Заира Алиева вични урус ва хайи члаларин, урус ва Дагъустандин литературадин муаллим хъана. Чи журналдиз гун патал авур суьгьбетда ада Олимпиададин кьугъунра иштирак авурбурун арадай ада низ авар члалан тарсар гайиди ятла, аялар дидед члалал кьверавай нис рахунин тахсиркар вуьс ятла ва муаллим гьихьтинди хьун лазим ятла, гьадакай ихтилатна.

– *Гьвечли члавуз Куьн гьихьтин аял тиртла рикел хкиз жедани?*

– Зун са акьван акахь тийидай аял тир. Дидедин гафарай, гьафтедин къене квале зи сивай акъатдайди анжах кьвед-пуд гаф тир. Амма мектебда, классда зун виридалайни виклегдай тир. Ана зун вири мярекатрин кьенкьве жедай, манияр лугьудай, кьуьлер ийидай, шиирар теснифдай, вири акъажунра, конкурсра иштирак ийидай. Мектебдилай кьеце мад зун жуван «хьиреда» гьахь хьийидай.

– *Куьне мектебда къазанмишзавай агалкьунрал, куьн муаллимрин кьула хайиди фикирда кьуртла, артух гуьзчивал ийизвайди вуьс тир?*

– Диде. Ам кьлеви истемишунар ийидайди тир, буба лагьайтла хьуьтуьл кьилихдинди тир. Гьа ида чи хизандин пайгарвал хуьзвай жеди. Гьикьван хъсандиз за кьелайтлани, гьихьтин члехи агалкьунар къазан-

мишайтлани, дидеди лугьудай: «Валай генани гзаф алакьда!» Ада чун акл вердишарнавай хьи, адан са килигун бес тир: адаз вуч кланзаватла, чун гьасятда гьавурда акьадай. Вич рекъиз са тлимил вахт амайла, ада заз лагьана: «Чан руш, бязи вахтара зун вав кьадардилай артух кьлеви-вал ийиз эгечлатла, гьил кьачу. Заз вакай хъсан инсан, хъсан муаллим хкатна кланзавай...» Зи вилик ам са кардайни тахсирлу тушир, ада вичин аялар тербияламишунин дуьз рехь кьунвай. Ам уьмуьрдай фейила, адан завучвилини кьуллугъ гьасятда зазни зи вахаз теклифнай. Амма чна ваь лагьана. А члавуз завай ана кьвала-хиз жедачир – адан чка ичли хьанвай мектебди зи рикл тларзавай.

– *Акл хьайила, муаллимвилини пеше хкягъуниз Куьн дидеди руьгьламиш авурди я ман?*

– Эхь, зи сифте муаллим, меслятчи диде хьайиди я. Ахпа – рагьметлу зи

муаллим, Мухтарова Патимат Мухтаровна, дидед члаланни литературдин муаллим. Адал рикл ацукъай зазни ам хътин муаллим жез клан хъанай...

– *За фикирзава, икъван йисара мектебда кваллах авур Куь риклел пара мафагълу дуьшуьшар алама. Исятда Куь риклел вуч акъалтнатла, гьадакай суьгьбет авуртла жедачни?*

– Килигин ман... Зи классда гада авай, тарсарал алахъдай, саки гъар тарсуна «вадар» къачудай. Амма аял вич доскадив экъечлииз тади ийидай-бурукай тушир, ятлани заз чидай: йифен къулара ахварай авудна, адаз четин суал це – ада галклун тавуна дуьз жаваб гуда. Са гъилера ада заз вуч лагъанатла, чидани? «Дуьз лагъайтла, заз Куь предмет клусни кландайди туш. Амма заз Куьне гъикл тарс тухузватла, гъам хуш я». Икл лугъуз, вич хъуьрезва. Мадни: зи классда гележегда дуьньядин чемпион ва спортдин министр хъайи Сажидов Сажида клелайди я.

– *Огъо! Гьихътинди тир ам, Олимпиададин призер хъайиди, аял члавуз?*

Надинжеди, куклунрал рикл алайди тир жеди...

– Куьне вуч лугъузвайди я? Секин, тарсарал алахъдай аял тир. Соревнованияр ава лагъана, тарс ахъайдачир, вич спортдай машгъурди я лугъуз, вичиз тарсарай къезилвилер авунал вил жедачир, хъсан къиметар тлалабдачир. Эгер чара авачиз тарс ахъа авуртла, ам ада клел хъувуна, программадихъ агакъар хъийидай. Гъвечли классра авайла, адан муаллим зи диде тир. Адан риклелай зи диде вичи мектеб акъалтларайдалай къулухъни алат тавунал зун шад я. Диде 2004-йисан 17 апрелдиз кечмиш хъана. Гъадалай къулухъ Агвалидин гимназияда адан, Иманшапиева Салтанат Абдусаламовнадин, тлварунихъ олимпиада кхиле физва. Сифтегъан вад йисуз ам кхиле тухун патал такъатар Сажид Сажидова чара ийиз хъана. И фестивалдиз Цлумада райондин саки вири мектебрай 4-классда клелзавай аялар къвезва.

– *Куь кваллахда виридалайни четинди вуч я?*

– Виликрай са ахътин четинвал авачир. Исятда виридалайни четинди аялрал дидед члал чир хъун лазим тирди агакъариз жезвач. За исятда квалалахзавай Тлондолидин мектебда вири миллетрин аялри клелзава: къумукъри, даргийри, аварри, яхулри. Чна лайгъайтла абуруз виридаз авар члалан тарсар гузва. Ихътин месэла саки вири хуърера муаллимрин вилик акъвазнава, неинки шегъерера мектебра квалалахзавайбурун. Бязи члавара зун Агвалидин гимназиядиз са гыхътин ятлани мярекат аваз атайла, мектебдин гъаятда авай 1-2-лагъай классрин аялар урус члалал рахаз аквазва. И дуъшуъшда, сифте нубатда, тахсир дидейрин хиве жезва. Буба квалеле мугъман хъиз я, аялриз тербия гузвайди диде я. И месэла гъафбуру са акъван рикливни къазвач: «Вуч аламат хъана къван, аялриз дидед члал чизвач. Тахъурай ман!». Амма чи милли члалар михъиз арадай акъатдай чкадал атанва эхир! Вучиз и карди гъафбурук къурху кутазвачтла, заз чидач. Члал къин – им миллет къин я эхир!

– Ихътин гъалара дидед члаларин муаллимаф къулягъдай аватзавай кар авач хъи?

– Бязи вахтара риклиз тлар жезва. Чаз гъафтеда авайди тек са сят я. И са сятина чавай аялриз вуч чириз жеда? 2018-йисуз за, себеб аваз, Агвалидин мектебда квалах туниз мажбур хъана, муаллимвал хъувунач. Питердиз куъч хъана: сифте сагъламвал гуънгуъна хтун патал фейиди, ахпа гъана амукъна, маса пешедай квалахал акъвазна. Амма Тлондодин мектебдин директор Патимат Абдулмежи довадин теклифдалди «Земстводин муаллим» проектдай иниз квалахал хтана.

– Гъайиф члугъазвачни?

– Ваъ, гъайиф члугъазвач. Муаллимвал зи рикл алай пеше я, ам зи

къисмет я. Чи зегъметдиз къимет гузвачтлани, мажибар лап гъвечлибур ятлани, гъакл я. Аялар и тарсунал желб ийиз четин хъанва, методикадин ктабар авач, вири жува гъиледай авуна кланзава, гъакл ятлани, зи пешедал зи рикл ала. Аялриз дидед члал кланариз алахъзава, абурухъ галаз жуъреба-жуъре мярекатар, суъгъбетар къиле тухузва, писателрихъ, художникрихъ, спортсменрихъ галаз гуъруъшар тешкилзава. Алай йисуз заз аялар Гъабиб Нурмегъамедовахъ галаз танишардай фикир ава. Райондин къил Мегъамед Нурмегъамедова заз ам, нубатдин гъилера хуъруъз хтайла, вичи аялрин патав гъида лагъана хиве къунва.

– Ша, чна и келимадин гуъгъ гыхътинди хъун лазим ятла, алава хъийин: «Муаллимдин везифа...»

– Неинки аялриз чирвилер гуникай ибарат я, гъаклни ада аялрик хсуси ва кеспидин жигъетдай авай мурадар къилиз акъуддай руъгъ кутун лазим я. За тарс гайи аялрин риклелай, абур члехи хъайилани, зун алатзавач. Зун шегъердиз акъатнамазни, абуру сада-садаз хабар гана, захъ галаз вирида санал гуъруъш тешкилзава. Хуъре, патарал яшамиш жезвай диде-бубайрин теклифдалди, пансионат ачухнава, ина абурун аялри Къуръан клелиз чирзава. Нисиналди абур чи мектебда жезва, нисинилай къулухъ – пансионатда. И аялрин патав абурун диде-бубаяр гвач, чна, муаллими, абуруз дидени бубани эвез авун лазим я. И везифа вичин хивез къачуз клан тийидай касдиз мектебда чка авач.

Руслан Бакидов

Члехи шаир риклел хуьн

Майдин вацра Дагъустандин шииратдин суварин югъ къейдзава. Сувар 18-майдиз тухун дуьшуьшдин кар туш. Са вахтунда Расул Гъамзатова шииратдин югъ Дагъустандин халкъдин шаир, советрин девирдин литературадин бине кутур бажсарагълу шаир, XX асирдин Гомер Стлал Сулейман хайи юкъуз тухун теклифнай. Къе, 2025-йисан майдин вацра, неинки Стлал Сулейманан, гъакъни Дагъустандин маса халкъарин шаиррин шииратдал рикл алайбур Махачкъалада авай С.Сулейманан тлварунихъ галай паркуна авай шаирдин гуьмбетдал кIватI жез ингъе им 73 лагъай сеффер я.

Суварин мярекат, киле Дагъустан Республикадин писателрин Союздин председатель Марина Агъмедова аваз, шаирдин гуьмбетдал цуьквер эцигунилай башламиш хъана. Мярекатда ДР-дин халкъдин шаир Фейзудин Нагъиева, Дагъустандин писателрин Союздин лезги секциядин председатель Максим Алимова, шаир Камалдин Агъмедова, ДГИ-дин лингвистикадинни журналистикадин кафедрадин преподаватель Ханжан Къурбанова, «Лезги Газетдин» кьилин редактор Мегъамед Ибрагъимова, «Дагъустандин дишегъли» жур-

налдин лезги ва табасаран члаларин редакторар тир Наира Ибрагъимовади, Сувайнат Куьребеговади ва масабуру иштиракна.

Суварик иштиракиз Стлал Сулейманан тлварунихъ галай Лезги музыкадинни драмадин театрдин актерарни атанвай: Дагъустандин халкъдин артист Агъахан Агъаханов (Сулейманан къаматда), Дагъустандин халкъдин артистка Фаризат Зейналова ва Дагъустандин лайихлу артистка Эльмира Къараханова. Мани галачир сувар женни? Лезги

театрдин артисткайри къведани С. Сулейманан члалариз (Ф. Зейналовади - «Фяле», Э. Къарахановади - «Марият» шиирриз) кхъенвай манияр тамарна.

Мярекатда иштиракиз Члехи шаирдин багъриярни атанвай.

Стал Сулейманан къулан хва Мирзе-Юсуфан гада Мусаиб вичин хтулар-къветхверар Зарина ва Элина галаз атанвай. Бици иштиракчийри чпин ата-бубадин шиирар хайи ва урус члаларалди клелна.

Стал Сулейманан аялри (рикел хкин, адахъ пуд хвани - Мегъа-

мед-Юсуф, Мирзе-Юсуф, Мусаиб - са руш Зубаржат авай), хтулри ва птулри чпин бубадин, члехи бубадин ва ата-бубадин мурад намусдалди къилиз акъудзава. Абуру вирида ватан клани ва адаз вафалу, зегъметдал рикл алай инсанри хъиз чпин уьмуьр тухузва.

Мярекат вири иштиракчийри С. Сулейманан гуьмбетдин патав саналди шикил ягъуналди акъалтларна.

Наира Ибрагъимова

Стал Сулейманан штудар Зарина ва Элина

Ктабар эцигдай шкаф

Ам вичин иесидин, са гьи ятлани илимдин рекъай профессордин кабинетда авай. Ам лап куьгъне, еке ва клеви шкаф тир. Ам мегъуьн кле-расдикай раснавайди, винелай лак янавайди тир, яцлу, рагъул шуьшейрихъай къацларал алай ктабар аквазвай. Абур гъар жуьрединбур тир: цийибур, искибур, члехибур ва гъвечлибур, чклизвайбур ва цлалцлам жилдер алайбур. Абур чпин иесиди гьикл эцигнаватла, гьакл алай. Шкаф саклани гъавурда акъазвачир, абур вуч фикир аваз и къайдада эцигнавайбур ятла: куьгъне надир ктабар кьелечл, акунар алачир ктабрин патав гвай, цлалцлам жилдер алай гуьрчегбур тишрикь дишегълийрин патав, машгъур писателар садазни тийижир авторрин патав гвай.

Шкафди вичин асул везифа кьиле тухузвай: ктабар вичин къацларал мукъаятдаказ хуьн – ва и везифа ада ингъе кьве виш йисуз тамамарзавай.

Гзаф йисарин къене шкафдиз клвалин иесияр гьикл дегинш жезватла, исятда авай иеси гьикл члехи ва вичин вилерик кьуьзуь гьикл хъанатла акуна.

Шкафдиз и иеси вири виликанбурулай артух кландай, вучиз лагъайтла, ада амайбурулай мукъвал-мукъвал шкафдин хел ахъайдай, цийи ктабар гъана эцигдай, виридалай гзаф клелдай.

И карди шкафдик дамах кутазвай, ада вичин лайихлувал гьиссзавай, вич гьакл руг ацукънавай шей ваъ, герек, лазим авай затл тирди аквазвай. Гила шкафдин вири дезгеяр ктабрай ацланвай, анжах кланик квай са дезгедин пипл ичлиз амай.

Юкъуз ктабар ксана жедай, нянлиз абур ахварай аватдай, ва чпин иеси хкведалди вил алаз акъваздай: мус

ам клвалахдилай хкведа ва и гъилера гьи ктаб къацлакай къачуда?

Бязи члавара ам цийи ктаб гваз хкведай, амма ада ам гъасятда клелдачир, шкафда эцигна, вич фад хъфена ксудай, на лугъуди, ада ктабдизни цийи чкадал ял акъадардай мумкинвал гузвай.

Клвале авай ксар вири ахварал фейила, ктабар чеб-чпихъ галаз таниш жедай, цийиз атанвайдахъ галаз ихтилатар ийиз гатлундай. Вини кьилел алай дезгедал куьгъне ва яцлу ктаб алай, ам виридалайни акъуллуди ва гъурмет авайди тир, ам тлимил, амма кар чиз рахадай, гъавилай адахъ галаз садани гъуьжетар ийидачир.

Ингъе къени иеси цийи, цлалцлам жилд алай, автордин суьретдинни адан тлварцлин винелай са гьихътин ятлани шикил алай ктаб гваз хтана. Профессорди ктаб къацлал эцигна, вич фад ксуз хъфена.

Къуланфериз, куьгъне сятди йифен цикъвед къалурайла, цийи ктаб ахварай аватна, инихъ-анихъ килигна, саламни тагана, рахаз гатлунна: «Бу-у, ина гьикъван зегъем я!». Садани са гафни лагъанач, анжах виридалайни куьгъне ктабди уф-члуф авуна. Цийиди рахаз акъваззавачир: «Куь вуч сугъулбур тушни! Гъавилай итимди ктабар маса гудай туьквенда виридан арадай зун хкъягъна, къачуна». Ктабри мадни са чуькьни авунач, анжах адаз туьгъметдалди килигна, ухът аладарна.

Пакадин юкъуз, клвализ хтай профессорди, къацлалай цийи ктаб къачуна, къулайдаказ креслода ацукъна, иштягъдалди ам клелиз гатлунна. Са сят, кьве сят алатна, амма ктаб хуш хъайи хътинди тушир, ам фад къацлал элкъвена хтана, иесини нянин чай хъваз фена.

Йифиз, ктабар ахварай аватайла, цийида мад вичин лагълагъар давам хъувуна: «Акунани, за лагъайвал хъана, ада зун клелиз къачуна, зун цларцлар гудайди, жегылди я, куьн къуьзуь, гьалдай фенвайбур я. Аквада квез, пака мад ада зун клелиз къачуда!»

Гьакл хъунни авуна – пакадин юкъузни профессорди мад къацлалай а ктаб къачуна, амма вучиз ятлани, гъяз авачирда хъиз, чара авачиз къачузвайда хъиз. Мад са къве сятда клел хъувуна, профессорди лагъана: бес я, пака клелна куьтягъда, къе бес я, – икл лагъана, ам ксуз хъфена.

Сятдин йифен цликъвед хъанмазани, цийида гъараярна: «За квез гьикл лагъанай?! Ада пакани зун клелда». Куьгъне ктабди плузарикай хъверна.

Пака юкъуз итим клвалахдилай артух галатнаваз хтана, фу-затл тлуьна, адаз ксуз хъфиз клан хъана, амма шкафда вил акъур адан риклел клелна куьтягъ тавунвай ктаб амайди хтана. Кагъулдиз шкафдин патав фена, хел ахъайна, яргъалди вири ктабрилай вил аладарна – икл куьгъне ва вафалу дустариз килигда. И арада адан вил цийи ктабда акъуна, адалай, на лугъуди, зурзун алахъна, амма гъиле къачуна, ам клелиз ацукъна... Са гуьжуналди клелна куьтягъна, шкафдин патав атана, ичли пиплез, герек амачир шей гадардай хъиз, гадарна. Ктаб тлар жадайвал алуькна, ада гъатта цлугъни авур хътин тир... Йифиз вири ктабриз цлугъдин ван атана – цийи ктаб шехъзавай. «Гила хъсан хъанани?» – лагъана акъулду ктабди. – Гила чир хъанани ви къимет вуч ятла? Иесиди вун къачуна, ахпа къимет гана. Ви жилд иерди я, амма къенепад пичлиди, хийир авачирди я. Чун ада гъиле къачузвач, адаз чун чизвайвилай, вичи са шумуд гъилера клелайбур тирвилай. Йисар алатайлани, ада мад чун ашкъидалди клел хъийида. Ацукъ гъана са тлимил, белки, мад са гъилера клел хъийин вун ада».

Пака йикъан няниз профессор маса ктаб гваз хтана: рагъул рангу-

нин, юкъван къадар авай, клеви жилдинал автордин тварцлелай гъейри мад затни алачирди. Ам къацлал эцигна, профессор фу нез, ахпа ксуз хъфена.

Къуланфер хъайила, цийи ктабди гъуьрметлудаказ виридаз салам гана, гъатта куьгъне ктабдихъ элкъвена икрамни авуна. Гъа икл таниш хъана, ихтилатрик экечлна.

Клвалахдилай хтай профессорди къарайсуздаказ къацлалай цийи ктаб къачуна, нянин фу къванни недалди, адаз килигун къетлна. Амма ахпа адавай ам гъилий вегъез хъанач, нянин тлуьни, чайни риклелай алатна, клелунал машгъул хъана. Йифен къулар хъана, столдал къацу лампа куьклвена... Къацларилай адаз хвешивал кваз ктабар килигзавай...

Даклардихъ цавар экуь жузвай – югъ алуькзавай. Профессорди ктаб клелна куьтягъна, ам акъална, яргъи хъана, фикиррик акатна...

Ахпа къарагъна, шкафдин мукъув атана, ктаб виридалайни куьгъне ктабдин патав эцигна, ахпа адан вил и йикъара къачур цийи ктабдал аватна. Ада ам къачуна, и патаз, а патаз килигна, цлун клвализ фена, зирзибилдин бедредиз гадарна...

Шкафдик гъихътин дамах акатнатла квез акуна кландай: ада юкъ дуьзарна, хилера авай шуьшейри рапл-рапл гана, абурал пакаман ракъинин нурар аватна: «Гила иеси ксуз фида, гена къе ял ядай югъ я...».

Клвале секинвили лал къена, анжах гъа и шкаф хътин куьгъне замандин сятинин акърабар гьикл юязватла ван къвезвай. А къиса за квез маса гъилера ахъайда...

Индира Шалласева

Гаф гуьлледирай къатI жедач

КIвалахдин вахт куьтягъ хъанвай инсанрик кIвализ хъфинин гьерекат квай. Амма, экуьнахъ сагъ-саламатдиз кIвалай эжъечIай кас, низ чидай мад вичин папаз, аялриз, багърийриз ахкван хъийин тийидайди? Низ чидай вуна гъахъ паталди чIугвазвай зегъметди, вуна ви пак буржи яз гъисабзавай михи хиялри са низ ятIани къарай тагузвайди.

2005-йис, 20-май, нянин вахт. Телевизордай, Россиядин I-каналдай лагъай: «Махачкъалада Дагъустан Республикадин милли политикадин, информациядин ва къецепатан алакъайрин рекъай министр Загъир Сабирович Арухов телеф хъана» гафари вири къарсурна.

Загъир Арухов министрдин къулдугъдал тайинарна гыч къве йисни хъанвачир. ГьикI ятIани, ада са низ ятIани вичин чIуру мурадар къилиз акъудуниз манийвал гузвай жеди, ам са нин ятIани рекъел акъвазнавай жеди. Гъавилай са тахсирни квачир, гъейратлу, намуслу, михи рикI авай кас, пешекар журналист, религиозный экстремиздин рекъай са шумуд ктабдин автор, философиядин илимрин кандидат Загъир Сабировичан уьмуьр инсафсузри къатIна. Террористри ам яшамиш жезвай кIвале чпи туькIуьрнавай бомба эцигна. Са куьникайни хабар авачир,

чарадан гъарайдиз гъай гудай З.Арухов подъезддиз гъахънамазди, бомба хъиткынна. Душманри ам чпин рекъелай алудна. Адан хци гафуни, ада тухузвай кIвалахди абуроз манийвал гузвай эхир. РикIел хкин, гъа ихътин жуьреда З.Аруховадай вилик министр хъайи Мегъамедсалигъ Гусаевни телеф хъанай. Ам авай машин светофордал акъвазнавай вахтунда, сада тадиз атана, адан машиндин къавал хъиткынарадай шей авай пакет эцигнай.

Душманди Загъир Арухован чандиз къаст авурла, адан гыч 45 йисни хъанвачир. Къе а мусибатдин йикъалай инихъ 20 йис алатнава, амма чи рикIерай ам са чIавузни акъатдач. Инсандиз гуьлле гайитIани, гафуниз гуьлле гуз жедач. Къе адан кар жегъил журналистри, и жигъетдай яз З.Сабировичан гъилик чирвилер къачурбуруни, давамарзава ва инлай къулхъни адан экуь хиялриз къуват

хгуда. Загъир Сабировичакай пара макъалаяр акъатна, чаз абур тик-рариз кланзавач. Чна анжах ам хизандин кьил хьиз, насигъатчи хьиз, аялрин буба хьиз гьихъгинди тиртла, риклел хкида.

Загъир Сабирович Арухов 1960-йисан 14-июлдиз Дербент райондин Белиж хуьре дидедиз хъана. Гъеле школада амаз ада араб члал чирзавай. Адан фикир тир Москвада авай Азиядин, Африкадин ва Латин Америкадин гьукуматрин институтдик экечлун. Амма иниз документар вугун паталди Москвадин прописка лазим тир. Гъавилий ам М. Ломоносован тлварунихъ галай МГУ-дин журналистикадин факультетдик экечлна. Диплом къачурдалай гугъгъуьниз ада ГТРК-да сифтедай редактор яз гугъгъуьнлай килин редактор яз клвалахна. 1991-йисуз Загъир Аруховакай «Чи Дагъустан» журналдин килин редактордин заместитель хъанай, гъа и йисара ада ДГУ-дин журналистикадин отделенидани клвалахзавай. Ада РИА «Дагъустан» ва РГВК «Дагъустан» хътин кьве члехи проект арадал гъана ва абуруз «уьмуьр» гана.

Загъир Сабировичаз туьквей хизан, кьуд аял ва гележегдин планар авай. Гъайиф хьи, инсафсуз вагъшийрин алчах хиялри ам вичин мурадлив агакъярдай вахт гана. Адан уьмуьрдин юлдаш Альбина Сефербеговнади, намуслувилелди зегъмет члугуналди, текдиз аялар члехи авуна, уьмуьрдин шегъредал акъудна. Альбина Арухова А.А. Тахо-Годидин тлварунихъ галай ДНИИП-дин регъбер я. Адан гъилик клвалахзавайбуру чпин директордилай анжах разивал къалурзава.

– Загъир Арухов заз сифте яз телевизордай акунай, а члавуз ада Дагъустандин телевиденида клвалахзавай, – ихтилатзава «Дагъустандин дিশегъли» журналдин килин редактор Хамис Шамиловади. Ам виридаз итижлу «Вад лагъай пипл» («Пятый угол») передачадин авторрикай сад

ва ам тухузвайди тир. Зун лагъайтла, журналиствилин пешедикай фикирарзавай руш. Гугъгъуьнлай ДГУ-дин журналистрин отделенида за адан гъилик чирвилерни къачунай. Ам студентриз виридаз кландай. Загъир Сабировича садрани вичинни студентрин арада еке цлар эцигдачир, гъа са вахтунда къадардилай артух агудни ийидачир. Са гафуналди, адаз студентар «къаз» чидай. Адаз вичихъ галаз чна тарсунин жигъетдай гугъжетардайла кландай. Ада чаз жуван фикир лугъуз ва делилламишиз чирдай. Жуван гафунал эхирдал къван акъвазиз чирдай, гъелбетда, эгер вун гъахъ ятла. Гъар са жезвай вакъиадиз къимет гуз чирдай. Са гафуналди, ада чав фагъум-фикир ийиз тадай.

Гугъгъуьнлай жувакай журналист хъайила, за адавай интервью къачунай. Ада лагъанай: «За акъван дамахзава хьи, зи гъилик чирвилер къачур студентар кье гъар жуьре конференцийрал жуван клвалахдин юлдашар хьиз гъалтайла».

Загъир Сабирович, заз чиз, хъсан буба тир. Чи гугъруьшдин вахтунда акъвазвай хьи, вичин веледрал гъикъван адан рикл алайтла. Ада вичин са рушаз художник жез кланзавайди ва вичизни шикилар члугъваз чириз кланзавайдакай (адаз школа куьтягъайла, гъатта Суриковский художественный институтдик экечлдай мурадни авай), муькуь руша шиирар, бицли гъикаяяр кхъизвайдакай ва абур вучиз ятлани пара сефилбур тирдакай, лагъанай. Мадни вичи словарар клватлзавайдакай ва вичиз иллаки араб члалалди кхъенвай ктабар клелиз кландайдакай лагъанай. Гъа ихътинди тир зи муаллим, зи насигъатчи, – риклел хкизва Хамис Шамиловади.

Лугъуда хьи, инсан рекъидач, ам риклел аламай къван. Загъир Арухован экуь къамат чи риклера гъамишалугъ яз амуькда.

Наифа Шихнабиева

Ахвариз ухшар авай кланивал

Интернетда Ватандин Чехи дяведикай макъалайриз килигдайла, заз анай пуд сеферда Советрин Союздин Игит тиф Александр Покрышкинакай кхъенвай са военный корреспондентдин макъала агуна.

Ана кхъенва: «2000-йисан 13-январдиз Москвада Мария Кузьминична Покрышкина рагъметдиз фена. Диде кучуддайла, адан аялри, чпин дидеди веси авурвал, суруз дагъустандин накъв вегъена...». И хизандин дагъларин уьлкведихъ галаз вуч алакъа авай? Чи ихтилат кье гъадакай я.

Каспи гъулуьн къерехда

Немсерин чапхунчияр, чи Яру Армияди рум гуз хъанатлани, Кавказдихъ атана. Дагъустандин патарив фашистар мукъва хъуниз килигна республикада военный госпиталарни арадал атана. Ихътин госпитал-

ни Къарабудахкент райондин Манас поселокдин патав гъулуьн къерехда «Каспий» санаторияда ачухна. Иниз 16- гвардиядин авиационный полкунай хер хъанвай летчикар гъизвай.

1942 -йис, гуьзел зулун вахт, ширдин царраралди лугъуз кланзавай вахт. Са нянихъ чпин хер хъанвай

дустунал кыл члугваз пуд офицер атана. Абуруз шеминин экуьналди ктаб клелзавай медсестра акуна. Гъа и вахтунилай гзафбуру пехивалдай чехи кланивал башламиш хъана.

Садлагъана рикле муьгъуьббатдин целхем куьклвей капитан Александр Покрышкиназ жегыл медсестрадикъ галаз таниш жез кланзава. Марияди Виктор Гюгодин «Отверженные» эсер клелзавайди чир хъайила, вичи вичикди ик! лагъана: «Зунни са тгимил вахт вилик гъа ихътин магъумнавайбурукай сад тир».

Гида чун Александр Ивановичан биографиядикъ галаз таниш жен ва дяведин йисара Махачкъаладин столовайда хъайи агъвалат рикел хкин.

Садра капитан вичин дустни галаз нисинин вахтунда фу нез столовайдиз фена. Ацукънамазди абурун патав къве подполковник ацукъна. Абуруз чехирди таъсир авунвайди чир жезвай. Подполковникриз офици-

анткади чпиз ваъ, летчикриз къул-дугъзавайди бегенмиш хъанач. «Вун буьркъуьди яни ви вилик вуж кватла акван тийиз?» – хъел кваз абурукай сада лагъана. Туьнт къилихрин, сибирдин сагъламвал авай Александра офицер къуна, къецел акъудна.

Инал атай комендатский патрулди адан гъилерал наручниклар алуькна, гауптвахтадиз тухвана. Адалай вири орденарни медалар алудна. Летчикдиз трибунал гуз гъазур тир. Дяведин йисара гъихътин къарар акъудзавайтла садазни сир тушир. Покрышкинан бахтун гъана, командирдин куьмекдалди ам ахъайна ва вири наградаяр вахкана.

Гъар са женгинин вилик, командирдин къулухъ элкъуьн хъувунин буйругъдизни килиг тавуна, Покрышкина вичин ИЛ-2-да аваз госпиталдин винел жуьреба-жуьре къуьруькар ийиз, элкъвезвай. Цава ийизвай лезгинкадиз килигиз вири

госпиталда кIвалахзавайбур экъечI-дай ва виридаз Александра и къуъл вичин кIани Мариядиз бахшнавайди чизвай.

Гъар юкъуз кагъазар кхъизвай

Совет аскерар гъжумиз вилик-ди финивай, фронтни рагъакIидай па-тахъди хъана ва 16-полкни женгинин вилик жергейриз тухвана. Жегъилри гъар юкъуз чпи чпиз кагъазар кхъизвай. Гъа и кар абуру чпин уьмуьда гъамиша хвена.

Абур мад 1944-йисуз Запорожье-дин Черниговка лугъудай гъвечли шегьерда гуьруьшмиш хъана. Гъа и юкъуз къве сеферда Советрин Союз-дин Игитди ам ЗАГС-диз тухвана ва чпин хизандин дувулар мягкемарна.

Дяведин йисар рикел хкидайла Мария Кузьминичнади икI лугъудай: «Виринра гъам-хажалат авай, иви-яр экъичзавай, амма за зун дуьньяда виридалайни бахтлуди яз гысабзавай».

Дяведин къызгъин йисара арадал атай чпин муьгъуббат абуру вири уьмуьрда хвена ва 44 йисуз санал бахтлудаказ яшамиш хъана. Абуруз са рушни гада хъана.

Александр Ивановича Фрунзедин военный академия куьтягъайдалай къулухъ Оборонадин Министерство-да жуьреба-жуьре къуллугърал кIвалахна, са шумуд сеферда СССР-дин Верховный Советдин депутатвилез хкъана. Ам гъамиша командировкай-ра жедай. Гъина ам хъайитлани, гъа юкъуз ада вичин уьмуьрдин юлдаш-диз кагъаз кхъиз ацлукъдай: «Дарих хъанва зун вахъ, къужахламишзава, темен гузва ваз», «Вуни чи аялар галачиз завай са юкъузни яшамишиз жедач», «Зи яру цук. За чун садаз сад мус аквадатIа лугъуз гуьзетзава», «Азизди вахт вуч геж акъатзава»... Эхиримжи сефер вичин уьмуьрдин юлдашдиз кагъаз кхъейла, маршал-дин 63 йис тир.

Покрышкин 1985-йисан 13-ноябр-диз Москвада рагъметдиз фена ва ам

меркездин Новодевичьядин сура кучудна.

Адалай гуьгъуьниз Мария Кузьминична пуд йисуз вичин итимдин сурал фена. Пуд йисуз –гъар юкъуз. Александр Иванович еке къуллугъ-рал хъанатлани, фурс гвачиз яшамаш хъана. Ада вичин уьмуьрдин юлдашдиз лугъудай : «Чун, Мария къведни солдатар я. Чи буржи ватандиз къуллугъ авун я!» Ам низ куьмек герек хъайитлани, виридан патав физ куьмекдай. Чпел акъалтзавай четинвилерикай Ватандин Чехи дяведин ветеранри ва Дяведин Къуватра къуллугъзавайбуру адаз кхьидай. Са кагъаздизни ада жаваб тагана тунач.

1996-йисуз Мария Покрышкинади вичин рикел хкунрин ктаб акъудна. Ктабдин сифте кбиле ада вичи ихътин ктаб кхьин гьик! гбиле къунатла кхьенва.

«Абур санал бахтлудаказ гзаф йисара яшамаш хъана ва и дуьньядила санал фена, – гъа и гафаралди вилик заманадин мах куьтягъ жедай. Чун Александрхъ галаз яргъалди бахтлудаказ яшамаш хъана. Амма Александр Иванович амач, зун ама. Гьелбетда, зун тек туш. Зун зи аялрин ва хтулрин юкъва ава. Юлдашри зал кьил члугвазва. Ятлани завай са карни ийиз жезвач. Ам гъамиша зи вилик ква. Гъа и карди мумкин я зун ктаб кхьиниз мажбурна».

За садрани са затни тлалабнач

Мария Порышкина яшамаш хъайи эхиримжи йисар лап хъсанбур тир лугъуз жедач. Итимди адаз девлетар тунвачир, ам вичин пенсиядалди яшамаш жезвай. Покрышкинрин хизандин архивда Мария Покрышкинади Россиядин Президентдин Администрациядин кьил В. Бородиндиз кхьенвай кагъаз ама. Ам адаз ракъурнаватла тестикъ туш. Мария

Кузьминишна кьил агъузна яшамаш жезвай кас тушир.

«Гъуьрметлу Павел Павлович! Зи итимди, Александр Ивановича СССР-дин ДОСААФ-дин регъбервал ийизвай вахтунда Оборонадин Министр А.Устинован къарардалди адаз гъамишалугъ ишлемишун патал Жуковкада авай дача ганвай. Гъана чун санал 10 йисуз яшамаш хъана. Дача 46 кв.метрдал ала. Александр Иванович рагъметдиз фена 40 югъ хъайила, чун аяларни галаз анай акъудна. Зун жувни Ватандин Чехи дяведин иштиракчи я.

Зи итимни руш къведни рагъметдиз фейила, са шумуд сеферда операцияр авун чарасуз хъана.

Гъуьрметлу Павел Павлович! Астмадик начагъ тирвилляй, заз члехи шегъерда яшамаш жез четинзава. Идалай гъейри, зун больницада зи азарлу рушахъ гелкъведайла, чи квал угърийри атлана. Угърийрни жагъун хъувунач. Зун эхиримжи сеферда санаторияда мус хъанатла, зи рикел аламач,– лугъудайвал, хенде-дайрин ва етимрин хатур хун еке гунагъ я.

Тлалабзава за квевай чи дача вахкун патал куьмек гун. Умудзава 40 йисуз санал яшамаш хъайи Игитдин уьмуьрдин юлдашдин тлалабун фикир гун тавуна тадач. И члавалди са жуьрединни тлалабун аваз за кагъазар кхъейди туш. 1999-йисан 3-август».

Идалай гуьгъуьниз къуд варз ала-тайла, Мария Кузьминична Покрышкина рагъметдиз фена. Ада вичин уьмуьрдин эхиримжи йикъалди вичин кланиди гъалтай югъ рикел хкидай. Гъавилляй ада вичин суруз Дагъустандин накъв вегъин веси авунвай.

Алав Алиев

Эльвира
Ильясова

Бахтунин сир

Жемиятда хизандин кѳимет зурбади я. Хизан арадиз гъана, ам саламатдиз хуъни бахтни гуда, еке зегъметарни тѳалабда. Гъар декъикъада ина сада-садаз яб гуз чир хъана кланда, рафтарвилер чими къайдада хвена кланда, хизандин кѳени адетар арадиз гъана кланда, хизан кутунвай кѳве инсанди сада садаз вафалувал хвена ва ихтибар авуна кланда. Вичин хизандин бахт куъкай ибарат ятѳа, идакай чаз медицинадин илимрин кандидат, кѳилин дережадин духтур, РД-дин лайихлу духтур лагъай тѳварѳилин ва 2018-йисан «Хъсан духтур» тѳварѳилин иеси тир Эльвира Мегъамедовна Иљясовади ихтилат ийизва. Ада Республикадин диагностикадин центрда кѳвалах ийиз 25 йис хъанва.

Эльвира Мегъамедовна Уъзбекистанда хайиди ятлани, адан дувулар Дагъустандин Къули райондин Къая хуърай я.

– Куън а стха республикадиз гъикл акъатайди я?

– Зи буба Мегъамед Айдаевич Айдаев Уз.ССР-дин Навои шегъердиз кѳвалахал рактурнай. Ам вичихъ а чѳавара муъгътеж авай пешедин иеси тир – ада Москвадин технологийрин институт акъалтларнавай. Ам ана чѳехи комбинатдин директорвили кѳуллугъдал тайинарнай. Диде, педагог Зоя Исаевна, адахъ галаз аниз куъч хъана. Ана зун дуъньядиз атана. Залай гъвечѳи кѳве стха, 4 йисалай чи хизан ватандиз, Махачкѳаладиз куъч хъхъайла, ина хайибур я. А чѳавуз зи кѳве йис хъанвай. Гилани, зи паспорт акурбуру хабар къада: вун уъзбек яни? Паспортда тѳвар дегишариз жезва, амма хайи чка – ваъ, – сивик хъвер кваз лугъузва Эльвира Мегъамедовнади.

Ада Махачкѳаладин I-нумрадин мектеб кѳизилдин медаль гъаз акъалтларна, ахпа яру диплом гъаз ДГМИ куътягъна. 1996-йисуз аспирантурадик экечѳна, Москвада диссертация хвена ва 1999-йисалай функциональный диагностикадин

духтур яз РД-дин ГБУ тир РДЦ-да зегъмет чѳугъазва.

– Куъ рикѳел духтур хъун гъикл акъалтайди я?

– Хизанда ихътин къарар кѳабулна – хизанда са духтур кѳванни хъун лазим я. Заз рикѳин азарар сагъардай духтур жез кландай, зи кандидатвили диссертацияни гъа и темадиз талукъди я, амма кѳвалахдал РДЦ-да акъвазиз мажбур хъана, ана кардиологдин чка азад тушир, неврологдин чка авай. Гъа икѳ закай духтур-нейрофизиолог хъана, за эхоэнцефалографиядин ва электроэнцефалографиядин ахтармишунар кѳиле тухузва.

Начагъбурун уъзуърар ахтармишунин карда и къайдайрихъ исятда пара важиблувал ава, чебни датлана виликди физва. Ва УЗИ, гъелбетда, им медицинада виридалайни «жегъил» пеше я. Лугъун лазим я хъи, ихътин УЗИ-дин тадаракар сифте яз гъеле 50-йисара пайда хъайиди тир, а чѳавуз абур зурба къадардинбур тир. Исятда чи гъилик квай аппаратар гъвечѳи къадардин, ишлемишиз кѳулай ва михъи шикилар гузвайбур я.

– УЗИ-дал кѳвалахзавай духтурдин патав гъи уъзуърар квайбур артух кѳвезвайди я?

– Эвел нубатда, бедендин са гъи чкада ятлани тлал гъатайла, адан бине вуч ятла чириз кланз къведа. УЗИ-диз а чка аквадай, ахтармишдай мумкинвал ава. Эхиримжи вахтара чи кылив кыл тлада лугъуз аялар гзаф гъизва: гаджетар себеб яз, тлимил ксузва, кыл тла жезва. Амма генани залан дуьшуьшарни жезва: аутизм, эпилепсия, инсультар... Гъайиф хьи, йис-йисандавай ихътин начагъбурун къадар артух жезва.

– *Рентгендив ва я МРТ-див гекъигайтла, УЗИ-дин артуханвал куькай ибарат я?*

– УЗИ-дихъ артуханвилер пара ава. Кылинди – адахъ гъил акакъзава, къвед лагъайди – ам хатасузди я. Чна радиациядикай куьмек къачузвач эхир, гъавиляй начагъдаз УЗИ-дикай са зарарни жезвач. Гъавиляй чавай са касдин уьзуьрдин винел галаз-галаз са шумудра ахтармишунар кыле тухуз жезва.

– *Къвалахди вахт гзаф къакъудзавани?*

– Тади куьмекдин духтурри: хирургри, реаниматологри, гинекологри гьикl къвалахзаватlа, заз чизва. Зи къвалахдин югъ нянин сятдин 3-дал къван я, амма и арада заз жуьреба-жуьре азаррин начагъбур, гъа гъисабдай кеве авайбурни, аквазва, галатни жезва, гьелбетда. Амма къвалахдилаь къулухъ зи вахт жуван члехи ва дуствилин хизандиз бахшзава. Захъ къуд агакънавай хва, кеве хтул ва гъуьл – Марат Сиражудинович Ильясов, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат – ава.

– *Аялри куь пеше хкъагънани?*

– Гъайиф хъи, зи хизанда тек са зун духтур я. Члехи пуд хва экономистар я, гъвечлида алай йисуз мектеб акъалтlарзава, вичини айтишникдин кеспидикай хиялар ийизва. Абуру чпин бубадин ва члехи бубайрин рекьер къуна: Зи буба Фан суьрсетдин управленидин гендиректор тир, гъуьлуьн буба – Ильясов Сиражудин, гзаф йисара Центробанкунин регъбер тир.

– *Куь хизан гьикl арадал атанатlа, иштилат авуртlа жедачни?*

– Захъ галаз Маратан гъвечли стхади мединститутда клелзавай. Са гъилера абуруз зун институтдиз тади кваз фидайла машиндай акуна. Белки гъа члавуз адаз зун клан хъанайтlа, амма чна мехъерар анжах 3 йис алатайла авунай. Вич лугъумир, чи бубаярни сад-садахъ галаз мукъувай танишбур тир. Амма Марат Лак райондин Читур хуьрай я.

– *Къвалахни ийиз, къуд аялдиз тербия гун четин тирни?*

– Заз пара куьмекар зи къарида, Мариян Чибиевнади, гайиди я, ада са члавара «Дараччи» тlвар алай мергъяматлувилин фонд тешкил авурди я. Ада заз жув жуван рухвайрин сусарихъ галаз гьикl тухудатlа чирна, захъ абур исятда пуд ава. Чна хизандин адетар рикливай хуьзвайди я ва къиле тухузвайди я. Месела, гаф атай чкадал лугъун, кье чун вири хизан

санал Лак театрдин тамашадиз килигиз физ гъазур хъанвайбур я.

– *Квез чиз, хизандин бахт куькай ибарат я?*

– Гъар са мягкем хизандин бинеда кланивал, гъурмет, ихтибар, сабур авайди я. Хизан ана авай гъар садан зегъметдалди хвена амукъзавайди я. Жуван багърибур неинки клан хъун, гъакl абурун къетленвилериз, руьгъдин гъалариз, тlебии къилихриз фикир гана, гъурмет авунни важиблу я. Неинки жуваз кланивал, гъакl масадан кефи тахадайвални авуна кланда. Гъар са карда сада-садаз куьмек авуна кланда, сада-сад хвена кланда. Ингъе чи хизанда гъа ихтин адетри 30 йисуз агъавал ийизва. Сифте килигайла, ибур куьлуь-шуьлуьяр хъиз аквада, амма абурухъ руьгъдин пара зегъмет гала, абурухъ еке важиблувал ава. Им жув бахтлуди авун патал члугъазвай гъар декъикъадин зегъмет я!

Мадни, гъар са хизан дурумлуди, бахтлуди хъун патал ана аялар, велелдар аваз хъун лазим я. Аялрилай вине авай са затlни авайди туш – икl гъар са къил-къилел алай дишегълиди лугъуда. Амма за мадни алава хъийида – хизан авай дишегълидихъ лайихлу гъуьл хъун лазим я. Маратанни зи бахтунни гъана лагъайтlа жада, чаз бахтунин лотереядин билет акъатна, гъа са члавуз яргъал йисара жуван хизан мягкемди, чешнелуди авун патал руьгъдин пара къуватар серф авуна.

Дагъустанди дишегълийриз заз лугъуз кланзава: жуван хизан клан хуьхъ ва хуьх. Къуй куь гъар са рушаз хъсан гъуьл къисмет хуй, къуй абур бахтлу папар ва дидеяр хуьрай!

Виолетта Ратенкова

Реакиядин патай: Чаз алава хъийиз кланзава: Марат Сиражудинович чи журналдин Къаюмвиле советдин член я, Ильясоврин вири хизан регъмилувилин крадал машгъул яз пара йисар я.

Раисат
Васкаева

Инсанрин патахъай жавабдарвал

Жуван уьмуьр дегиш авун са вахтундани геж туш. Кылинди яд физвай патахъ сирнав тавуна, риклиз дегишвал клан хьун я. Анжах чпиз мукьва инсанрин гьалкьада чуьнуьх хьана, маса инсанриз лазимди жез таклан инсанар акур члавуз и дишегьлидин кылиз гьа ихьтин фикир кьведа. Ахьтин инсан хьун гьич адан хиялдизни кьведач. Вучиз? Вучиз лагъай-тла, кьвалахдин юлдашар, жуван хуьруьнбур, абурун дерди-балаяр, чилихъ галаз алакьалу абурун зегьметар, дердияр – ибур вири а дишегьлидин вичин уьмуьрдин лишанар, паяр я, абур галачир вичин уьмуьр адан хиялдизни кьведач. Мадни – ви ивидик кужумнавай дагъви адетар, ата-бубайрин акьул-камал, абур чпин несилрал агакьарнавай руьгьдин ирс – и ивираф хвейи гьар садавай вичин уьмуьрдин четинвилериз дурум гуз жедайди адаз хьсандиз чизва.

Хизан...

Ина Раисат Мегьамедзагьировна дидедиз хьайиди я, ина адан кьвачи чил кьуна, ина адаз вичин уьмуьрдин асул мана несилрин алакьаяр сад-са-дав агудун тирди, вич вичин халкьдин, адан тарихдин ва медениятдин са клус тирди чир хьана. Гьвечли члавалай ам вичивай хайи чкайривай яргъа дурум гуз тежедайдан гьавурда акьуна.

– Чун хизанда ругуд аял авай, – фикиррик акатна хьиз лугьузва дишегьлиди. – Буба Мегьамедзагьир Гьажимегьамедовича вичин пешедин рехъ Улдуаялидин мектебда муаллимвиледай гатлунна. Гьа са члавуз ада хуьруьн советдин секретардин везифаярни тамамарзавай. Зегьметдал рикл алай, вичин кардин гьавурда авай кас тир.

Диде Умайбат Мегьамедовна пакамалай няналди вичин хизандин дердийрал машгьулди тир. Кьвале

мугьман кими жедачир, жуван хайи кьвал ада гьа ихьтинди яз риклел хкида: гьамиша шадвал авайди, жуван мукьвабурухъ, хуьруьнбурухъ галаз кьени рафтарвилер авайди. Гьа члаварилай адан рикле муалливилини пеше кьачун гьатнай.

– Хуьруьн муаллим – хуьре виридалайни гзаф гьуьрмет авай инсан я, адаз гьар хизанда гьихьтин гьалар аватла, гьина аялдин тербиядиз гзаф фикир гузватла, гьи хизанда дидедизни бубадиз аялрал машгьул жедай вахт авайди туштла ва анай кьезевай аялриз артух фикир гана кланзавайди тирди хьсандиз чида.

Ада гьисабзавайвал, муаллим гьатта диде-бубадилайни артух аялдин руьгьдиз мукьвади хьун чарасуз я, герек, дидедизни бубадиз лугьуз регъуь ва я кичле кар аялдивай вичин муаллимдиз лугьуз жен. Гьеле 4 лагъай классда амаз адаз урус чьаланни литературадин муалим жез клан хьанай. И тарсунал ам вичин муаллим

Евгения Тихоновна Гончаренкоди къару авунай.

– ДГПИ-дин филологиядин факультет акъалтларнамазни зун Кулецама хуьруьн мектебдиз урус члаланни литературадин тарсар гуз атанай. Зи риклелай садрани жува сифте гайи тарсар алатдач.

Профсоюз...

– Мектеб – им вири уьмуьрда зи кваллахдин чка я, – давамарзавачин ихтилат Раисат Васкаевачи. – Яхцур йисуз мектебда зегьмет члугурдалай къулхъ за, муаллимвиле кваллахни давамариз, райондин халкъдин образованидин къуллугъчийрин профсоюздин председателвални ийизва.

Леваша райондин профсоюздин идарада кваллах ийизвай ада инсанрин зегьметдин ва яшайишдин рекъай ихтиярар хуьдай серенжемар кардин гъавурда аваз киле тухузва. Чи региондин образованидин профсоюзрин идарайрин арада и идаралап хъсанбурукай яз къейд авунвайди, ва РФ-дин образованидин илимдин къуллугъчийрин профсоюзрин Гуьрметдин ктабда вичин ва председателдин тлар тунвайди я.

Дишегълийрин советни...

Раисат Мегьамедзагъировна райондин дишегълийрин советдин киле гъавайда акъвазарнавайди туш. Неинки адан тешкилатчивилин зурба тежриба, гъаклни инсанрин арада адаз авай гуьрмет ва ихтибарвал, инсанвили килихар, куьмекдихъ ва къайгъударвилехъ муьгътеж тир хуьруьн дишегълийрихъ галаз рафтарвилер тайинариз чир хъун фикирдиз къачунвайди я. Ам члалахъ я хьи, дишегълийрин советди хуьруьн чкада хизанар мягъкем авуниз, медениятдин ивиар, милли адетар хуьниз куьмек гузвайди я. Ада лугъузва хьи, дишегълийрин советдик квай дишегълияр гаф, кар чидай, чарадан

месэлаяр гъялиз, куьмек гудайла къулхъ акъваз тийидай, масадахъ рикл кудайбур я.

СВО...

Женсоветдин кьетлен къайгъударвилек СВО-да иштиракзавайбурун дидеяр, телеф хъайи кьегъялрин хендеяр, абурун хизанар квайди я. Ибур рикл тлар хъанвай, чи къайгъударвилехъ муьгътеж тир инсанар я. Гъа сифте йикъалай Левашидин дишегълийрин советди Украинада дяведа авай хуьруьнэгълийриз куьмекар гуз хъайиди я. Райондин вири идарайри ва карханайри чи эвер гуник къуьн кутуна, вирида сад хъыз куьмекдин серенжемар киле тухвайди я. Дяведин сифте йикъара 160-далай артух посылкаяр ракъурна, гила къведалди абурун къадар агъзурдалай виниз хъанва. И кваллах гилани давам жезва. Мектебда клелзавай аялри шемер гъазурзава, хуьрера далда ийидай сачахар хразва, дарманар, яр-емиш, майваяр кватлзава. И крар вири ватандиз гъалибвал къазанмишзавай чи рухваяр, гъуьлер, стхаяр, кланибур шад авун патал дидейри, вахари, папари, абур сагъ-саламатдиз хтунал югъди-йифди вилер алайбуру, ийизвай крар я.

Адавай дяведин махсус серенжемядикай вилерал накъвар алачиз лугъуз жезвач. Ада гьисабзавайвал, Украинада кьил хкажнавай фашизм пунарай акъудун лазим я. Ада лугъузвайвал, Интизар Мамутаева киле авай Дагъустандин дишегълийрин союз Россиядин цийи регионризни СВО-да иштирак ийизвай аскерриз мергъяматлувили куьмекар гун патал вилик килик квайбурукай сад я. Фазу Алиевадила гъуьгъуьниз и къуллугъдин киле хъанвай Интизар Асадуллаевнади республикадин дишегълийрин Союз агъзурралди аскерар авай, са фикирдал алай, лажим хъанмазни куьмекдиз къвез, и женгера рухваяр телеф хъайи дидейрин дерт къезил ийиз, женгер киле

физвай чкайриз фена, рухвайрал кьил члугваз гъазур тир инсанрин сагъ са армия хъанва.

Раисат Мегъамедзагъировнади лугъузва хьи, Интизар Мамутаевади кьиле тухузвай крар чпин дишегълийриз виридаз чешне хъанва.

– Чак руьгъ кутазвайди а кар я хьи, Интизар Асадуллаевна вич са шумуд гъилера мергъяматлувилин парар гваз рекъе гъатайди я, сагъламвал чкадиз хкидай центрайриз фейиди я, хирер хъанвай аскеррихъ галаз гуьрушмиш хъайиди я.

За Раисат Мегъамедзагъировнади-вай адаз азад вахт авайди яни, лагъана хабар къазва. «Сятералди вахт алцумиз яшамиш жезвайди я, – лугъузва ада. – Чун хизанда авай вири кардал клевелай машгъулбур я. Гъуьл Мегъамедзагъир Агъмедович «Левашидин СДЮСШОР»-дин МКУДО-дин азаддиз къуршахар къунай секцидин тренер я. Рухвайри Артура ДГУ-дин тарихдин факультет куьтягъна, Расула Москвадин экономикадин

институтни юрфак куьтягъна, руш Марьяма ДГМИ-да келзава, духтур жез кланзава. Чун вири кьвалахдин яцла авай инсанар я.

Раисат Васкаевадихъ пара къадар гуььрметдин наградаяр ава, абурун арада республикадин Кьил Сергей Меликован Чухсагъулдин чар, гъукуматдин, ведомствойрин, республикадин дишегълийрин Союздин, Профсоюздин ва ФНПР-дин патай ганвайбурни ава. Адахъ «РД-дин образванидин отличник» знак ва «РД-дин образованидин лайихлу къул-лугъчи» лагъай тлвар ава.

Завай адан уьмуьр регъятди я лугъуз жедач. Амма зун клевелай адахъ инсанриз руьгъни, риклни гана, абурун къуватар артухардай такъат авайдан члалахъ я...

Айшат Тажудинова

Гуълниса
Агъаева

Тамаша туькӀуьрунин суьгьуьр кӀан я заз!

*Табасаранрин Гьужуматдин драмадин театрдин артистка, РД-дин ла-
йихлу артистка Гуьлниса Агъаевади, Б. Мурадовадин тӀварунихъ галай
Културадин училищедин режиссервилин отделение акъалтӀарна, ин-
гъе кӀанни цӀуд йисуз вичин пешедиз гъакъисагъвилелди кӀуллугъ ийизва.
Ада сегънедал 20-далай виниз рикӀел аламукъдай ролар тамамарнава,
абурун арада Удридадин (К. Мазаеван «Удрида хала»), кӀаридин, Ами-
натан (Э. Ашурбегован «Чешмейрин эверун»), Даръядин (В. Сологубан
«Зериф рикӀин дидарар», дидедин (Г. Лоркадин «Ивиар эжичай мехъ-
ер»), Хадижатан (Р. Гьамзатован «Дагъви руш») ва гзаф масабур ава.
Ада яратмишай ролар чпин гуьрчегвилелди, тамашачийрин рикӀ чпел
ацукъуналди кьетӀенбур я.*

Чна актрисадин пешедикай, адан
вичин яратмишунрин агалкьун-
рикай, сегънедал кӀазанмишнавай
тежрибадикай суьгьбет авуна.

– *Квез аял чӀавуз гьихътин пеше-
дин иеси жез кӀандай?*

– Неинки ам зи мурад тир, за мек-
тебда кьиле физвай вири шадлух
мярекатра рикӀ алаз иштиракзавай:
манияр лугъудай, кьуьлер ийидай.
Бубадиз зун библиотекадин кӀул-
лугъчи хъана кӀанзавай. Мектеб
куьтягъайла, зун бубадихъ галаз
МахачкӀаладиз атана, Культпросвет-
училищедиз документар вугана, а
чӀавуз адан тӀвар гъакӀ тир. Экзамен
вахкуз фейила заз чир хъана хьи, зун
режиссервилин кӀватӀалдик акат-
нава. Зун актовый залдиз гъахъай-
ла, завай шиир кӀелун тӀалабна. За
«Онегиназ Татьянадин чар» кӀелна.

Зи тарифар авуна, баркалла лагъана.
За инал хабар кьуна: «Зун гъахъза-
вайди ктабханадин отделени яни?». Заз
лагъана хьи, им режиссеррин от-
делени я. Ахпа завай ихътин кӀугъун
кьиле тухун тӀалабна: гуя за тахтадин
чил чуьхуьзва. За вири тамамарна ва
– зун режиссервилин отделенидиз
кӀабулна! А чӀавара чи Дербентда Та-
басаранрин театр авайди тушир, зун
театрдиз кӀвалахиз анжах 2002-йи-
суз атайди я.

– *Акьван гагъ Куьн квел машгъул
тир?*

– Зун гъуьлуьз фена, МахачкӀа-
лада яшамш жезвай, амма кӀвалах-
дик квачир. Аялар хуьзвай, захъ кьве
рушни хва ава.

– *Куь фикирдиз актриса хъун гьикӀ
атанай? Ам Куь кьилин пеше, кьисмет
тирдан гъавурда мус акъунай?*

– И суалдиз за гъамиша икI жаваб гузва: им ажайиб дуьшуьш я. Табасаранрин театрди актерар къабулдайла, заз хабар гана. Гъа икI закай актриса хъана.

– *Виридалайни Куь рикI алай роль гъим я?*

– «Молла-Нисредин» къемедада Чумайсатан роль.

– *Театрда агалкъун гъикI жезвайди я? Тамашайра къилин ролар ихтибар авун патал вуч авуна кIанда?*

– КIвалахна кIанда! Мадни ва мадни кIвалахна, пара алахъна кIанда! РикIин михъивилелди театр клан хъана кIанда. КIвалахдал рикI хъана кIанда, гъа чIавуз вуна я жувни, я регъберарни, я кIвалахдин юлдашарни, я тамашачиярни вакай кефи хана тадач.

– *Къез чиз, гъикI я: актер хъун патал клелун чарасуз яни, я тахъайтIа, ина тIебии алакьунихъ артух метлеб авани?*

– Четин суал я. Аквадай гъаларай, гъардахъ вичин себеб жеда. Клелуни актердиз пара крар, сирер чирзавайди я. Театрда кIвалахдай чIавузни, вуна гъамиша ви бажарагъ хци ийизва, вуна вуч ятIани мадни хъсандиз чирзава.

ТIебии алакьун – им, заз чиз, вуна театрда кIвалахунилай, ви уьмуьрда ада еке чка къунилай, адахъ галаз ви рафтарвилелай аслу затI я. Лугъуда хъи, флан касдихъ тIебии бажарагъ авай. Ам адаз ни гана: театрди ва я къисметди?..

– *Къез гъихътин роль тамамариз кIандай?*

– Тамашачийрин рикIера гел тадай роль. Я тахъайтIа, жуван рикIе къванни амуькдайдIа...

– *Куь фикирдай, актердин пеше – четин пар яни, ва я рикI аладардай зегъмет?*

– И къве лишандин арадай хкъягъиз хъайитIа – рикI аладардай зегъмет я.

Эгер театр четин, залан пар тиртIа, ана кIвалахунихъ вуч метлеб амуькдайдIа? КIвалахди инсандиз шадвал гъун лазим я, гъа чIавуз ада хъсан бегъерни гуда.

– *Гъа са жуьредин ролар тамамаруникай къил гъикI баитIанда?*

– Вири жуьредин ролар тамамарна кIанда, им гъам жувалай, гъам режиссердилай аслу я. Актер вични игътиятлу хъана кIанда, жуван кIвалахда синихар, гъалатIар акваз кичIе хъана кIандач. Дуьз лагъайтIа, жуван гъалатIар акун четин кIвалах я...

– *Тамаша куьтягъ хъана, тамашачийри капар ядай чIавуз, Куь гуьгъуьлар гъихътинбур жеда?*

– Гъар жуьрединбур. Тамашачийри, кIвачел къарагъна, геждалди капар ядайла, ишехъизни клан жеда.

– *Вилик квай проектрикай ва труппадикай къве гаф лагъайтIа жседачни...*

– И суалдиз чи директор Алимурад Алимурадова залай хъсандиз жаваб гуда. Ингъе, ада явашдиз атана, са къерехда ацукъна, чи суьгъбетдиз яб гузва, – сивик хъвер кваз лугъузва актрисади.

Чи суьгъбетдик театрдин директор Алимурадов Алимурад акахъзава:

– Чи Табасаранрин театр – им са еке хизан я лагъайтIани жеда, ина къадал къван артистри кIвалахзава. Сегънедин устадри цийиз атанвай жегъилриз куьмекар гузва. РД-дин лайихлу артист Аскеров Ризванан хци актервилин факультетдик экечIна, чи театрда кIвалахни ийизва. Жегъил артист Аким Саидалиева актервилин факультет акъалтIарнава. Милли театрдин труппаяр тешкилун къе четин акъвазнава, вучиз лагъайтIа, жегъилриз лазим дережада дидед чIал чизвач! Са гъихътин ятIани чIехи пьесани, маса театррай артистар желб авуна, чавай сегънедал эцигиз жезвач, ву-

чиз лагъайтла, абуруз табасаран члал чидач.

2017– йисалай инихъ «Гъвечли ватандин меденият» тлвар алай милли проектдин майданра чаз гъар йисуз маса театррай режиссерриз, художникриз теклифдай мумкинвилер ава. Месела, чаз Кабардино-Балкария Республикадай тир режиссер Роман Табагова чи сегънедал «Имеретидай тир свас» тамаша эцигиз куьмек гана. Куьлера куьмек авун патал чна Башкоркостандай анин халкъдин артистка Рамиза Мухаметшинадиз теклифнай. Чи оранжировщикар-художникар Нальчикдай я...

Гьелбетда, чи умудар чи жегьилрик ква, амма сегънедин устадризни чна гъурмет ийизвайди я. Ингъе, чи Гуьлниса Агъаева – ам квачир са тамашани чи сегънедал жезвайди туш.

Чи артистрин мажибар лап гъвечлибур я, и патахъайни чна абурун къайгъу члугвазва. Къилин режиссер тир Жамбулат Гъабибова яратмишунрин рекъай жавабдарвал ийизва, зи везифа артистриз кваллахдай шартлар тамамарун, тамашаяр маса гун, гастролрин патахъай муниципалитетрин къилерихъ галаз икърарар кутлунун я. Чун дагълух районриз тамашайрин жуьредин концертар гваз физва, яни тамаша тамамдиз къалурун патал лазим къадардин сегънеяр авачир чкайри гъакл ийизва. Куьлтурадин квалер авачир хуьрер гъеле амазма эхир.

Къуд йис я чна Табасаран районда медениятдин фестиваль къиле тухуз. Гъар йисуз «Ирид стхадинни вахан къеледал» мус и фестиваль къиле фида лугъуз, аялрин вил алаз жеда. А фестивалда гъар гъилера 300-400 аялди иштираквал ийизвайди я. Гъа икл чна «Пушкинан карта» проект къиле тухузва. Чи артистри неинки хайи члалал, гъакл урус члалални тамашайра иштирак-

завайди я. Месела, «Дагъви руш» тамаша гваз чун дагълух вад районра хъана. Икл чна «Цийи уьмуьр» тлвар алай, къекъез тежезвай, Сириядай ва СВО-дин майданрай атанвай аялар патал тешкилнавай, санай-саниз фидай лабораторидин кваллахда иштиракна.

Ватан хуьзвайбурун ва Чехи Гъалибвилин йис тир цинин йисуз чна рикел хуьнин мярекатар къиле тухуда ва Мустай Кариман эсеррин бинедаллаз туьклуьрнавай «Чи кваллин шадвал» тамаша къалурда ва гъаклни «Дагъустан машгъур авурбур» къалурда. Идалайни гъейри чна «Ханума» тамаша гъазурзава, ана чи виридалайни хъсан артистка Гуьлниса Агъаевadini иштиракда.

– *Сугъбетдин эхирдай Гуьлниса Сейфуллаевнадиз мад са суал: Къез чиз, Куь асул лайихлувал куькай ибарат я?*

– Зун инсанрай, къилел къезезвай агъвалатрай анжах хъсан терефар акваз алахъда. Зи кефи хайи дуьшуьшар за рикел хуьдач. За гъисабзава хъи, гъар гъикл хъайитлани, и дуьньяда вири ислягъвилелди яшамин хъун – жедай кар я.

Виолетта Ратенкова

Уьмуьр мани гваз

Гатфарин гуьзел юкъуз Дербентда авай Стлал Сулейманан тлварунихъ галай Лезги музыкадинни драмадин театрдин дараматда лезги авазрал рикl алай ксар кIватl хъана. КIватl хъунин себебни машгур композитор, Дагъустан Республикадин искусствойрин лайихлу деятель, РФ-дин умуми образованидин гъуьрметдин работник, манидар, муаллим, журналист Къагъриман Ибрагъимован яратмишунрин межлис кыле тухун тир.

Къагъриман Ибрагъимова лезги медениятда зегъмет чIугваз 50 йис хъанва. И йисара ада 750-далай виниз гъар жуьре жанрайрин музыка теснифна, къе абурукай хейлинбуру сегънедал нур гузва. 50 далай виниз манияр Дагъустандин гостелеради-один къизилдин фондуна гъатна-ва. Вичин коллективдихъ галаз ада цийи манийрин 26-далай виниз концертдин программаяр гъазурна Дагъустандин телевиденидай халкъ-див агакъарна. Ам республикадин жемиятдин «Шарвили» премиядин, «3и лезги халкъ» ва «Отчет года» жемиятдин халкъдин премийрин, «Лезгистандин авазар» фестивалдин лауреат ва хейлин ведомствойрин шабагърин сагъиб я.

Къагъриман Меликович Ибрагъимов 1956-йисуз Къурагъ райондин Хпежрин хуьре дидедиз хъана. Школа кIелзавай йисара ам художественный самодеятельностдин иштиракчи тир. Адан рикl манияр лугъунал алай, гъавилай школа акъалтIарайдалай гуьгъуьниз ам Дербентдин музыкадин училищедик экечна. Студент тир йисара Къагъриман Ибрагъимова музыка теснифиз гатIунна. Жегъил композиторди Къиблепатан Дагъустанда сад лагъай сефер яз милли авазрин ва манийрин «Ая кам» ва са йисалай «КИМ» вокалдинни инструментрин ансамблар арадал гъана. «КИМ» ансамблдиз Къагъриман Меликовича саки 30 йисуз регъбервална. Ам музыкадин

рекцияй кьве ктабдин автор я. Сифте ктаб «Кланда вун» 1995-йисуз акъатна. 2003-йисуз 1-7 -классра клелзавай аялар патал кхьенвай манийрин «Музыка милли школада» тIвар алай нотайрин ктабни чапна.

Лугъун хьи, «КИМ» ансамблдин тIвар къунамазди, чи фикирдиз гъасятда мад са кас къвезва. Им гуьрчег, назик дишегъли, лап хъсан сес авай манидар, Къагъриман Ибрагъимовхъ галаз са хейлин йисара лезги манийрин алемда бегъерлудаказ зегъмет чIугур Седакъет Саидова я. И мярекатдани Седакъет Саидовади виридаз чидай ва клани манияр лу-

гъуналди мад сеферда вич лап хъсан тежриба авай пешекар манидар тирди субутна. Ина иштиракай гъар са манидар халкъди хушвилелди къабулзавайбурукай тир.

Яратмишунрин межлисда Дагъустандин халкъдин артист Фаризат Зейналовади, Дагъустандин лайихлу артист Омар Меликова, Седакъет Саидовади, «Ая кам» ансамблдин солист Славик Рамазанова, Гуьлмира Алиевади, Таира Муспагъовади, Бесханум Гуьлмегъамедовади, «Мирес» ва Дагъустандин лайихлу артист Гъажи Гъажиева регъбервал гузвай «Штул» ансамлбри ва маса манидарри иштиракна. Абуру лагъай

вири манийриз музыка кхьенвайди Къагъриман Ибрагъимов я. Залда ацукънавайбуру абур гурлу капар ягъуналди ва цуьквер гуналди рекъе хутазвай.

Дугъриданни, 50 йисан къене милли меденият вилик тухунин карда зегъмет чIугун гъар садалай алакьдач. Им анжах Аллагъдин патай пай ганвай инсанрилай алакьда. Къагъриман Ибрагъимов гъа ихътинбурун жергедай я. Къуй вичиз инлай къулхъни мадни са 50 йисуз лезги музыкадин алемда зегъмет чIугвадай гъевесни, мумкинвални хъурай!

Наира Ибрагъимова

Вучиз за зун кѳвачерик вегъенай?

Аида Буйнаксда чѳехи хъанай. Хъсан адлу хизан тир. Диде-буба чпин авай са рушан вири тѳалабунар кылиз акъудиз гъазур тир. Рушни хъсан агалкъунар авай руш тир, адаз художественный училищедик ѳечѳна, тѳвар-ван авай художник жедай мурад авай. Лугъун хъи, ам адан мурадрикай анжах сад тир...

– А вахтунда зи фикирда маса крар авай. Абуру зун къе и йикъални гъана, – лагъана Аидади. Дидеди заз са куъникайни дарвал гузвачиртѳани, гъар са жавандиз хъиз, заз жув къалуриз кланзавай, месела иердаказ алуклиз. Заз сад лагъай классдилай гатлунна дебда авай багъа парталар жедай. Гзафбурувай къецепатан гъукуматриз физ жезвачир, диде гъа вахтунда Турциядиз физвай. Гъавиляй

зун виридакай хкатна чир жезвай. Амма заз им тѳимил тир, са вуч ятлани масакла хъана кланзавай. 90-йисарин ѳхирар тир. Клубар, дискотекаяр дебда авай вахт. Зи анжах 16 йис тир. Заз зун диде-бубадин къаюмвликай хкудиз кланзавай, – ачухдиз ахъайзава суьгъбетчиди.

Зи фикирра авай хътин уьмуьр тухун патал пул герек тир. За квел машгъул жеда тѳа лугъуз хияларзавай. Им кардик квай киоскрал тепилмиш жез, йикъа хъайи пул къакъудзавай вахтар тир. Бес гзафбуруз а вахтара са жазани тагана амуькзавай ѳхир. ѳвелдай, къакъудай пулунихъ къенфетар, ички къачуз хъана, гуьгъуьнлай ибурукай гъяз къвезмачир. Идалайни гъейри, чун Махачкъаладин клубрихъ галаз, бейгъуш

гузвайбурухъ галаз танишарнавай. За героиндилай гатунна, амма бейгуш ишлемишайла, заз ам пара бегенмиш хъана.

– *Куъне бейгуш ишлемишиз гьикI башламишнай?*

– И рекъиз аватай гзафбуруз хьиз, зазни сифте зи юлдаш руша теклифна. Ада заз рабни яна. Зи уьмуьр маса рангаринди хъана. Са тIмил вахтундилай мад сад... гъа икI кткана. За са куьникайни фикирзавачир. Эвелдай заз гьикI авай хьи, заз кIан хъанамазди, завай бейгуш гадариз жада. Заз и кар жуван гуьзчивилик квайди хьиз авай. Бес зун вири хьтинди туш къван, зун викIегъди я. Амма кефчивилин уьмуьрди вичинди авуна.

Клубриз физ, анра бейгуш, метягъ гвайбурухъ галаз гуьруьшмиш хъана. Пул гвайла, бейгуш къачузвай, гвачирла – диде-буба алцуарзавай, тIа-лабзавай, абуруни гузвай. Диде-буба захъ агъан тийизмайла, сифте за пул кIвалаяй чуьнуьхиз хъана, ахпа вилик акатай нивай хъайитIани. И кардин эхир хъсан текъведайди чизвай. Гележегда зун дустагъдизни аватна.

Заз бейгуш маса гузвай кас дустагънай. Захъ бейгуш тIмил амай. Зи жендекар тIа жез башламишна (чна ломка лугъуда адаз). Героин гъахътин затI я. Ам экуьнахъ, нисинихъ ва нянихъ ишлемишна кIанзавай. АкI хъайила зи кефини хъсан жезвай, эгер ишлемиш тавуртIа зун къайи гьекъ акъатна ахварай аватзавай ва зурзас башламишзавай, завай жув къаз хъжезвачир. Эхир заман хъанвайди хьиз тир. Ахвар амуькзавач, куьлуь-шуьлуьдилай хъел къвезвай.

– *Куьн ам гадариз алахъначирни?*

– Алахънай, тек са сеферда. А вахтунда за бейгуш ишлемишиз къве йис тир. Заз са гада кIан хъанай. Бахтсузвал ам тир хьи, гъадани бейгуш ишлемишзавай.

– *Бейгуш куьне гъина ишлемишзавай?*

– Гзаф вахтара чи кIвале. Кведани санал раб ягъайла, гуьгъуьлар

шад жадай. Йифиз ам вичин кIвализ хъфизвай. Доза галачиз адавайни эхиз жезвачир. Гъар няниз, ам хъфидалди за адаз пакаман дозани вугузвай. Са юкъуз ам текъена къакъатна. Ада и къве дозани нянихъ санал яна. Духтурри ам ажалдин къармахрай акъудна ва бубади заз мад адахъ галаз вичиз зун такуй, лагъана. Жувазни кичIе хъана, кьиникъ патав гвайди акуна. Бейгушдикай къерех хъун къетIна за. Сагъар хъийизни фена зун. Заз вири хьиз яшамиш жез чизмачир. Са куьнихъни итиж амачир. Бейгушдикай хкудиз гзаф четин я. Амма, ваз куьмек аваз хъайитIа, валай алакъда. Зун а чкадал атанвай хьи, гъатта жувак кутунвай катетердай чинеба доза язавай. Духтурриз ихътин куьруькрикай хабар авай, гъавиляй абуру бейгуш дакIанардай дарманар гузвай. Абур хъвайила, вуна ишлемишай бейгушди гьич са хабарни гузвачир. Гъавиляй за гадарни авуна.

– *Амма квелий алакъна къван. Жув-жувал гьикI хтана?*

– Вахтунилай заз нуькIерин манйирин ванер къвез хъана. Ара физ ктабриз вил ядай. Бейгуш ишлемишзавай вахтунда кIелайдан гьич са гъавурдани акъазвачир. ТIямни яваш-яваш хтана.

– *Виликан юлдашрин патав физ кIанзавачирни?*

– Ваъ. Бейгуш яргъайни чир жезвай. Абуруз килигизни кIанзамачир. СакIани зун зи гъавурда акъазвачир, зун вучиз ахътин йикъаз аватнайтIа, вучиз за а кIвалах авурди тиртIа?

– *Бес куьн мад элкъвена и рекъел вучиз хтанай?*

– Виридаз зун гъа виликан наркоманка яз амай. Закай къерех хъанвай, зун кваз къазвачир.

Заз писзавай, гъавиляй за маса препарат ишлемишна, героиндилай гуьгъуьниз зун метадонал ацукъна. Ахпа мад элкъвена гъа сифтедай хьиз тикрар хъхъана...

Ингъе ю йис я ам галачиз гьич цIуд юкъузни яшамиш тежез. Виликдай

за кеф гун патал ишлемишзавайтла, гила за ам яшамиш хун патал ишлемишзава. Жуван беденда авай тлал са бубат секин хун патал.

Виликдай гъилериз, квачериз рапар язавай гила квалан буш чкадиз язава.

Виликди куьчедизни экъечлиз жезвай. Гила жезмач. Гъамиша квалеле ацукънава. Куь патав са гужуналди атайди я. Наркоконтролдин виликан къулдугъчийри квез интервью гун тлалабнай.

– *Куьн вучиз рази хъана?*

– Рушари, абурун дидейри клелрай лагъана, зи къисмет тикрар тийидайвал.

– Аида, куьн жегъил я гъеле, куь 45 йис я. Эвелдай, акурла заз куьн са бегъем яшар хъанвай дишегъли хъиз хъанай. Заз регъуь хъана и гъалда аваз куьн зи патав атайла.

– Заз лап четинзава. Мумкин я им зун шегъердиз экъечлай эхиримжи сефер хун. Гила завай дарманар галачиз яшамишиз жезмач, диде пенсияда аватлани, заз дарманар къачун патал квалахзава. Багъа мазар ва медикаментар галачиз завай жезвач. Эхиз тежедай тлалар ава. Гъеле зал чан аламатлани, квачериз хирер акъатнава, жендек ктлизва. Са вах-

тара са рапуни кар гузвач, кве доза язава. Гагъ юлдаши дозаяр гъизва. Гагъ дидедиз зун язух къвез рапунин пул гузва. Эхиз тежедай тлалар гузва. Заз яшамиш жез кланзавач, гагъ зи къилиз жуван чандиз къаст ийидай фикир къведа. Амма жезвач, дидедин гъуьрметдай. Вучиз лагъайтла, ам захъ галаз санал и азабра хъана.

– *Аида, чи клелзавайбуруз квевай вуч лугъуз жеда?*

– Бейгъуш ишлемишиз кланзавайбуруз лугъуз кланзава: гъич фикирни ийимир. Гъич са хъсанвални жедач. Бейгъушдихъ галаз алакълу хъайдан уьмуьр пуч жеда. За вири гудай, эгер завай сифте яз наркотик ишлемишай югъ зи уьмуьрдай акъудиз хъанайтла. Ам шайтлан я, адан къармахра гъатайла, мад анай вавай экъечлиз жедач. Вун, буьркъуь шемпи хъиз, садра ядай рапунин гуьгъуьна жеда. Къе зи 45 йис я. За зи уьмуьр члурна. Уьмуьрда авай хъсанвилер, шадвилер, диде-буба – вири за бейгъушдихъ маса гана. Гила, уьмуьр гъавая фейиди къатунайла, зи рикле тлал гъатзава ва заз регъуь я, амма са затлни дегишариз жезмач!

Виолетта Ратенкова

Дорогая Мария Петровна!

У каждого человека в жизни есть люди, сыгравшие важную роль в становлении их личности. Есть такие люди и в моей жизни. Их всего несколько. Одна из них – Бамматова Мария Петровна. Она для меня безусловный авторитет.

Мария Петровна, заслуженный работник культуры Республики Дагестан, долгие годы проработала заместителем директора научной библиотеки ДГУ им. В.И.Ленина. Мы с ней познакомились на одном из вечеров интеллектуально-философского клуба, который возглавлял Леопольд Николаевич Панич-Качалаев. Был когда-то такой клуб в Махачкале. И вечера

этого клуба проходили в научной библиотеке, а конкретно в её кабинете.

Это женщина удивительной судьбы и большой силы характера. Она немка по происхождению. В последние годы она проживает на своей исторической родине в Германии. Мария Петровна – российская немка. Она фундаментально образованный человек – имеет

пять красных дипломов. Большую часть своей жизни она прожила в Дагестане, в Махачкале, и всем сердцем любит наш горный край. Здесь у неё осталось огромное количество друзей, по которым она, бесспорно, скучает.

В Дагестан она приехала совсем девчонкой после школы поступать в институт. Школу окончила в Казахстане, в Актюбинске. Так сложилось, что и личное счастье она нашла в Дагестане. В Махачкале родился её единственный сын Михаил. Здесь он получил образование. В Германии с дипломом Дагестанского государственного университета не было никаких проблем, так что сын Марии Петровны смог после переезда туда повысить свою квалификацию и устроиться на работу.

Сама Мария Петровна тоже оказалась востребована в Германии,

там нашли достойное применение её большому опыту библиотечного работника и обширным познаниям в области книговедения. Уже после переезда, превосходно выучив немецкий язык, она нашла работу библиотекаря в гимназии, которой уже 600 лет. Причем сама систематизировала гимназическую библиотеку, в фондах которой хранятся такие уникальные издания, как раритетные словари братьев Гримм и много других интересных книг. (В Германии, кстати, братья Гримм больше известны как лингвисты, а сказки – это их хобби). Удивительно и то, что за пределами Дагестана тоже Мария Петровна не перестает служить его культуре: она постоянно запрашивает книжные новинки о Дагестане и рассказывает всем, кто интересуется, что представляет собой наша республика, какие в ней проживают народности, чем занимаются и чем интересны.

По приглашению Марии Петровны я и сама два раза посетила Германию, страну моих любимых поэтов, писателей и философов. Было это в 2004 и 2007 годах. Так что европейское святое правило жизни, по которому первые тридцать лет жизни молодому человеку надо учиться, вторые тридцать лет путешествовать и оставшиеся тридцать писать, я исполняю по мере своих возможностей.

А в 2007 году, будучи уже в Германии, я по шенгенской визе путешествовала и по Европе. Эти путешествия оставили неизгладимый след в моей душе. Была в Голландии, Бельгии, Люксембурге и во Франции. Будучи в Люксембурге, сидя прямо на брусчатом полу красивой площади Европы, под ясным звездным небом, об-

рамленным прекрасными старинными зданиями, слушала концерт классической музыки. Несколько дней прожила в Париже. Посетила Лувр, где любовалась Моной Лизой в шестом зале. Увидела покои Ришелье, греческий зал и Венеру Милосскую. Сидела на лестницах Монмартра, прошлась по площади художников. Долго стояла под сводами Сакри Кёра, гуляла в окрестностях Версаля. Поднималась на Эйфелеву башню, мокла под дождём у Нотр-Дама. Обедала в студенческом кафе в Латинском квартале, почтила своим вниманием Сорбонну, посетила Манхеттен на Сене, каталась на речном трамвае под песни Ива Монтана, дышала парижским воздухом и писала стихи.

По следам этих путешествий вышел целый цикл моих статей: «Из Махачкалы в Париж и не толь-

ко...» под рубрикой «Из дальних странствий возвращаясь» в газете «Махачкалинские известия». И я безмерно благодарна Марии Петровне за эти незабываемые путешествия и впечатления! А для того, чтобы прояснить, какое всё-таки отношение этот рассказ имеет к теме Великой Отечественной войны, мне надо вернуться к самым истокам немецкого вопроса в нашей стране.

Немцы России...

Когда и почему они оказались в нашей стране? Корни «немецкого вопроса» уходят вглубь веков. По свидетельству историка Н.М. Карамзина, появились немцы в России в конце первого тысячелетия нашей эры. Стремясь ослабить свою зависимость от Византии, русские князья устанавливали

отношения со странами Западной Европы. Так, в ответ на письмо вдовы князя Игоря Ольги в 961 году в Киевскую Русь была направлена представительная делегация во главе со священнослужителем Альбертом. Русские князья завязывают с немцами родственные отношения через брачные союзы. На немках были женаты сыновья князя Ярослава. В целом исторический анализ показывает, что часть современных немцев – потомки немецких рыцарей, которые, начиная с конца XII века, вторгались в прибалтийские земли. Другие появились на Руси по приглашению славянских князей.

Особое место занимает царствование Петра I. Не случайно его самого называли «учеником немецкой слободы» – при Петре она стала цветущим предместьем Москвы. Организованное переселение немцев началось при Петре на основе манифеста 1702 г. На призыв Петра переехать в Россию откликнулись тысячи военных, ученых, учителей, художни-

ков, архитекторов, помогавших ему «прорубить окно в Европу» и строить новую столицу Российской державы.

В царствование дочери Петра Елизаветы встает проблема колонизации обширных пространств в бассейне реки Оки, верхней и средней Волги. Необходимость введения в хозяйственный оборот плодородных земель и побудило русское правительство начать освоение этих земель.

Екатерина II, будучи ещё великой княгиней, женой наследника русского престола, также хорошо понимала экономическое значение освоения новых территорий и увеличения народонаселения страны. Придя к власти, чтобы укрепить российскую государственность в пограничных районах и освоить природные богатства, Екатерина принимает решение о колонизации края. В Россию прибыли немцы преимущественно из Пруссии.

Так вот с тех древних времён предки Марии Петровны жили в России. Терпели гонения во вре-

мя Второй мировой войны, как и многие другие российские немцы. Когда открылась граница и немецкое правительство стало заботиться о своих гражданах, волею судьбы ставших иностранцами, и приглашать их обратно в свою страну, семья Марии Петровны тоже переехала в Германию.

Этот рассказ будет неполным, если я не впишу сюда историю рождения Марии Петровны. Она по удивительному стечению обстоятельств родилась в Германии. В первые годы Великой Отечественной войны российских немцев, которые проживали на границе с Украиной – село, если не ошибаюсь, называлось Малиновка – погнали в Германию, в том числе и семью Штиль (фамилия Марии Петровны в девичестве). И так было суждено, что Мария Петровна родилась уже в Германии, а именно – в Берлине. Правда, отец Марии Петровны считал для себя невозможным находиться в стране, где правит фашистский режим во главе с ненавистным Гитлером, и при первой же возможности уехал оттуда с семьей в товарном вагоне.

Мария Петровна вспоминает, что она с детских лет испытывает необъяснимо теплое отношение к француженкам, и объясняет это тем, что, оказывается, тогда же, в Берлине, некая француженка подарила ей вышитое детское белье, которое у неё украли в том самом злосчастном вагоне.

После возвращения в СССР отца отправили на исправительные работы, а семью депортировали в Казахстан. По рассказам Марии Петровны, они жили в землянке, где вместе с ними проживал и домашний скот. Отца она видела

всего один раз в жизни. Было ей уже где-то три-четыре года, когда мужчина в кандалах с конвоем пришел к ним во двор. Каким-то шестым чувством она почувствовала, что это он, и бросилась ему на шею с криком: «Папа!» Больше она его не видела.

Мария Петровна рассказывает, что дома они говорили на одном из диалектов родного немецкого языка, что бабушка помогала ей изучать звездное небо и рассказывала, что их далёкие предки прибыли на землю с Большой Медведицы.

Удивительно и то, что Большая Медведица, о которой рассказывала бабушка Марии Петровны в её детстве, каким-то мистическим образом имеет отношение и к моему отцу. Мне как-то снилось – назовём это сном, потому что у меня нет другого объяснения этому мистическому реализму, который зачастую присутствует в нашей жизни, – что мой отец, одетый в шубу из козьей шкуры, в какой-то момент собрался в звезду в области сердца и улетел на Большую Медведицу.

Мария Петровна не очень хотела переезжать в Германию, потому что весь её мир оставался тут, но ей это необходимо было сделать, так как там уже жили её старшие сёстры, к которым она была очень привязана. Уже живя в Германии, она перенесла инсульт, и Михаил, сын её, заботливо ухаживает за матерью.

В июне был её день рождения, и я от всей души желаю ей крепкого здоровья и долгих светлых дней жизни!

Хамис Шамилова

ВСЕРОССИЙСКИЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ
«ЯРКИЕ КРАСКИ И БЕСКОНЕЧНЫЕ
ВОЗМОЖНОСТЕЙ В
ОНКОЛОГИЧЕСКОМ
27 ОКТЯ

Шёпот боли и свет надежды: *путь доктора Амины Магомедовой*

В тишине кабинета клиники «СИНТЕЗ-М», где воздух наполнен не только запахом антисептика, но и теплом материнской любви, начинается новый день доктора Амины Магомедовой – невролога, чьи руки и сердце расшифровывают немые письма боли.

Амина Хизриевна Магомедова – главный врач клиники «СИНТЕЗ-М», невролог высшей категории, человек, чья судьба сплелась в узор стойкости, доброты и безграничной любви.

Веками народ Дагестана передавал ценности семейной гармонии и стойкости духа. Эти традиции закодированы в сердце Амины: она не просто врач, она хранительница семейных ценностей, нежная мать, слышащая боль каждого. Ее забота – мягкое прикосновение, способное утешить сердца, охваченные страхом.

Рано утром в кабинете уже раздается тихий разговор. «Ваша боль – это письмо, которое тело пишет душе. Давайте прочтём его вместе», – говорит женщина в белом халате, положив ладонь на запястье пациентки. Для Амины Хизриевны 28 лет врачебной практики – это 28 лет расшифровки таких писем.

Она всегда знала, что станет врачом. С самого детства девочка, пусть и на кукольных коленках, оттачивала своё будущее мастерство, прислушиваясь к каждому стуку своего маленького молоточка. Ещё профессор Владимир Лихтенштейн, невролог и коллега её мамы, когда-то предсказал: «Эта девочка обязательно станет врачом, её сердце создано для исцеления».

Амина Магомедова начала свой путь в медицине с искренним желанием помочь людям, облегчить их боль. От стен Дагестанской медицинской академии (1997 г.) до кабинета главного врача «СИНТЕЗ-М» её дорога стала воплощением верности призванию. Год интернатуры в нейрохирургии (1997–1998), 17 лет во главе неврологического отделения больницы ФМБА (2000–2017), звание врача высшей категории (дважды подтвержденное – 2012, 2017) – всё это ступени, сложенные в пирамиду мастерства. На стене рядом с Почетной грамотой ФМБА (2013) и дипломом «Лучший врач ФГБУЗ ЮОМЦ ФМБА России» (2018) – скромный молоточек. «Он учит меня: за каждым „ой!“ скрывается история целой жизни», – говорит Амина Хизриевна, касаясь семейной реликвии.

Ее профессионализм подтвержден многочисленными наградами, а имя стало синонимом надежды для пациентов, с которыми она делит не только болезни, но и мечты о будущем без боли.

Двадцать лет назад к ней пришла девушка с «усталостью глаз».

Но дрожь пальцев, едва уловимая, заставила Амину Хизриевну отменить все встречи: «Срочно на МРТ!» Диагноз – доброкачественная опухоль, сжимавшая мозг, как корни векового чинара – камень. Экстренный перелет в Питер, операция... С тех пор каждый год 8 Марта ко мне приходит супружеская пара, и супруг говорит: «Спасибо вам за то, что спасли мне жену и мать моих детей». Такие истории спасения, сильные и трогательные, словно драгоценные камни горных вершин, навсегда остаются в памяти.

Её мастерство выковали наставники Шихшунат Мутаевич Мутаев, превращавший отчаяние в надежду силой рук, и Светлана Алиевна Омарова, научившая слышать «паузу между жалобами». Именно Светлана Алиевна привила Амине Хизриевне умение видеть в каждом пациенте не просто набор симптомов, а личность со своей историей и переживаниями. Её слова стали девизом в работе Амины Хизриевны.

Заветы этих учителей стали фундаментом клиники «СИНТЕЗ-М», где с 2018 года Амина Магомедова совмещает руководство с ежедневным приемом. «СИНТЕЗ-М» – не просто медицинское учреждение, а место, где человека слышат и поддерживают, где чувствуется искренняя вера в лучшее.

День Амины Магомедовой проходит в ритме лезгинки. Утром – завтрак с семьёй. Полдень – приём пациентов. Сумерки – звонки от пациенток: «Доктор, страх снова сковал грудь...» Но как любящая мать она всегда находит время для своих детей, несмотря на занятость и усталость. Амина Хизриевна – человек, в чьём каждом

движении чувствуется уверенность и ответственность. Её дом – крепость семейных ценностей, где тепло и уважение царят в каждом слове. А её дети растут в любви и заботе, ведь их мама – пример силы духа, стойкости и доброты.

«Здоровье – это гармония между доверием пациента и профессионализмом врача», – отмечает доктор. Её клиника манит не современными аппаратами, а правилом: «Приходите, когда сердце шепчет тревогу, а не когда боль кричит». Для Амины здоровье – это не просто отсутствие болезни, это гармония души и тела, которая рождается в сердце женщины-дагестанки, что гордится своими корнями и умеет нести свет даже в самые тёмные времена.

Пройти мимо Амины Магомедовой – значит упустить, что настоящая сила – в заботе о ближнем. Она воплощение женской мудрости и любви, опора для сообщества, хранитель здоровья и счастья.

Во время интервью вдруг распахивается дверь: «Амина Хизриевна! Прошла весь базар – ни одной слезинки боли!» И доктор с Почетной грамотой ФМБА и званием лучшего врача обнимает ее: «Это наша победа, родная!»

Главная награда для доктора – улыбки счастливых людей, возвращающихся к жизни. Поистине, сила дагестанской женщины – в умении превращать боль в крылья надежды. Амина Магомедова дарит пациентам эти крылья – и они возносят души людей к исцелению.

Саният Эмирова

Сулакский каньон. Фото Инны Гаджиевой

г. Дербент. Дербентская крепость. Фото Инны Гаджиевой

ИНДЕКС ПМ828

Свободная цена
6 +